

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І МЕНЕДЖМЕНТУ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Держана політика у сфері регіонального розвитку: міжнародний досвід та вітчизняні реалії»

Здобувачки 2 курсу МАПУА групи
Освітньої програми Публічне управління та адміністрування
Спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування
Ступеня вищої освіти магістра Воловенко Вікторії Ігорівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник професор Кононенко Валерій Васильович
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, посада)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

Члени комісії _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

м. Вінниця
2025

Анотація.

Воловенко В. І. Державна політика у сфері регіонального розвитку: міжнародний досвід та вітчизняні реалії: кваліфікаційна робота здобувачки ступеня вищої освіти магістр зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2025. 124 с.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану ведення регіональної політики України та закордонного досвіду та його перспективи запровадження в державі. Об'єкт – дослідження державної регіональної політики України та інших країн. Вироблено практичні рекомендації, які можуть бути використані у вдосконаленні державної регіональної політики.

Ключові слова: регіональна політика, регіональний розвиток, Україна, Європейський Союз, запровадження закордонного досвіду.

Abstract.

Volovenko V. I. State policy in the field of regional development: international experience and domestic realities: qualification work of a graduate of higher education, master's degree in specialty 281 Public management and administration. Vinnytsia: Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, 2025. 124 p.

The purpose of the study is to analyze the current state of regional policy in Ukraine and foreign experience and its prospects for implementation in the state. The object is a study of the state regional policy of Ukraine and other countries. Practical recommendations have been developed that can be used to improve state regional policy.

Keywords: regional policy, regional development, Ukraine, European Union, implementation of foreign experience.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I Поняття державної регіональної політики.....	8
1.1. Історична ретроспектива формування державної регіональної політики в Україні.....	18
1.2. Поняття, напрями, завдання регіональної політики в Україні за вітчизняним законодавством.....	22
1.3. Суб'єкти та об'єкти вітчизняної регіональної політики та їх характеристика.....	29
РОЗДІЛ II Європейський досвід реалізації регіональної політики.....	39
2.1. Міжнародне законодавство щодо завдань, функцій та напрямів регіональної політики.....	53
2.2. Регіональна політика в країнах-членах Європейського Союзу.....	61
2.3 Особливості реалізації державної регіональної політики в інших країнах розвиненої демократії.	73
РОЗДІЛ III Перспективи впровадження закордонного досвіду регіональної політики.....	78
3.1. Основні напрями реформування вітчизняної регіональної політики...87	
3.2. Перспективи впровадження досвіду державної регіональної політики інших країн в Україні.....	96
ВИСНОВОК.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ.....	119

ВСТУП

Державна регіональна політика – це система цілей, заходів, засобів та узгодження дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної та культурної самобутності. Зміст регіональної політики в різних державах різниться від масштабів її впливу. В окремих країнах розглядається достатньо широко – як державне регулювання територіального розвитку, а в інших – здійснюється за допомогою використання обмеженої кількості інструментів. В умовах децентралізації влади для України є актуальним широке розуміння регіональної політики. Нині державна регіональна політика представляє різноманіття управлінських впливів, як в напрямку підтримки та стимулювання розвитку регіонів загалом, так і територій з особливими умовами розвитку.

Актуальність - дослідження державної політики регіонального розвитку враховуючи власну специфіку та беручи до уваги міжнародний досвід є дуже важливим, оскільки система регіонального управління повинна стати стрижнем реалізації внутрішньої політики держави, сприяти здійсненню суспільних реформ на територіях, забезпечити надання якісних послуг населенню та сформувати підґрунтя для інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Разом з тим сама система регіонального управління потребує вдосконалення шляхом запровадження сучасних механізмів та інструментів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що сприятиме забезпеченню регіонального розвитку і тому саме міжнародний досвід ведення регіональної політики, який потрібно вивчати, при цьому виокремлювати певні варіанти ведення

такої політики, які саме підійдуть Україні. Нашій країні по завершенню стану війни буде необхідно переглянути регіональну політику розвитку, яка б у подальшій перспективі повинна вирівняти диспропорції регіонального розвитку, які наклалися через війну. Тому дана тема є дуже ваговою для дослідження.

Дане питання досліджували такі науковці як: Бакуменко В., Васеленко І., Войтик О., Долішній М., Котляр Д., Лемак В., Лобанов В., Малиновський В., Музеченко Г., Наврузов Д., Нижник Н., Романюк С., Саламатов В., Машиліч М., Татаренко Т. та ін.

Об'єкт- дослідження державної політики регіонального розвитку інших та нашої країни.

Предмет – вивчення міжнародного та вітчизняного досвіду державної політики регіонального розвитку.

Територіальні межі – охоплюють територію України та країн Західної Європи, світу.

Мета – ознайомитися з міжнародним досвідом державної політики у сфері регіонального розвитку та веденням державної політики регіонального розвитку в Україні.

Завдання:

1. Проаналізувати поняття державної регіональної політики;
2. Визначити історичну ретроспективу формування державної регіональної політики в Україні.
3. Назвати поняття, напрями, завдання, суб'єкти та об'єкти регіональної політики в Україні за вітчизняним законодавством.
4. Описати міжнародне законодавство щодо завдань, функцій та напрямів регіональної політики.
5. Дати характеристику регіональній політиці в країнах-членах Європейського Союзу та інших країнах розвиненої демократії.

6. Окреслити основні напрямки реформування вітчизняної регіональної політики та перспективи впровадження досвіду державної регіональної політики інших країн в Україні.

Методи дослідження:

- *Теоретичні:* аналіз було застосовано при вивченні вітчизняного та зарубіжного досвіду ведення державної політики регіонального розвитку. Синтез у вивченні пріоритетів регіонального розвитку. Індукція – вивчення закордонних практик ведення регіональної політики для виокремлення кращого міжнародного досвіду, який підійде до України. Дедукція – виділення загальних факторів успішності введення регіональної політики закордоном.
- *Емпіричні:* порівняння українського і зарубіжного досвіду щодо реалізації політики забезпечення регіонального розвитку.

Джерельну базу складають:

- *Джерела нормативно-правового характеру (закони).*

Закон України «Про засади державної регіональної політики» в якому ідеться про основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні, організаційні засади державної регіональної політики як складової внутрішньої політики України.

- *Джерела наукові (монографії, статті, підручники).*

В статті Циплінської О. «Регіональна політика у країнах ЄС та інструментарій забезпечення інвестиційної привабливості регіонів» приурочено питанням заходів реалізації регіональної політики у регіонах країн ЄС. Кравець А. та Астахов І. в статті «Регіональна політика в Україні: проблеми та перспективи» зазначено про зміни державної політики регіонального розвитку в Україні, які відбулися починаючи з 2014 року з процесом активізації децентралізації. Статті Сторянянської І., Беневської Л.

«Нова регіональна політика в Україні: інструментарій та напрямки в умовах сучасних викликів» в якій ідеться про аналіз переваг та недоліків використання інструментів регіонального розвитку в Україні. Відмічено про досвід регіональних політик країн Європейського Союзу та про впровадження регіональної політики в їх країнах. В статті Грищенка І. «Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком» викладано про зарубіжний досвід управління регіонами, проаналізовано механізм реалізації регіональної політики як єдиної політики ЄС. Статті «Порівняльний підхід до аналізу регіональної політики» Кобальника В. підкреслено важливість регіональної політики та порівняно проведення регіональних політик в різних країнах.

У монографії «Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та виклики» за редакції науковців Шульці С., Апапія В., Ваховича І., Іщука С. розглянуто теоретико-методичні засади формування та реалізації регіональної структурної політики. Визначено пріоритети інституційного реагування структурних диспропорцій та запровадження шляхів удосконалення регіональної структурної політики в умовах національної модернізації економіки. В іншій монографії Резнікова В. «Державна політика в сфері Європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика» розкрито теоретико-методичні та практичні сторони державної політики у сфері інтеграції та проаналізовано досвід формування та реалізації даної політики в різних країнах. Монографія Керецмана В. «Державне регулювання розвитку регіонів: теорія та практика» присвячено теоретичним та практичним аспектам державного реагування розвитку регіонів та подано розроблення теоретичних аспектів проблеми ефективного державного реагування розвитку регіонів.

У підручнику з «Регіонального управління» за редакцією Ковбасюка Ю., Вакуленко В., Орлатого М. викладено найважливіші методологічні,

теоретичні та практичні питання регіонального управління. Та розглянуто основні механізми забезпечення регіонального розвитку. Підручнику Чужкова В. «Регіональна політика Європейського Союзу» - розглянуто особливості розвитку регіонів в умовах економічної асиметрії та їх трансформації. У книзі Ткачука Р. «Регіональна політика: правове реагування світовий та Український досвід» присвячено проблемам нормативного реагування, формування та здійснення регіональної політики в Україні в контексті досвіду країн ЄС.

Практичне значення полягає у тому, що на основі узагальнень регіональних політик в Україні та за її межами, аналізу нормативно-правової бази нашої держави і Європейського Союзу та здобутків, як вітчизняній, так й іноземній науки стосовно політики регіонального розвитку, в кваліфікаційній роботі було досліджено ряд питань з регіональної політики. Результати проведеного дослідження можуть бути використанні посадовими особами регіональних органів влади щодо ефективного управління регіональним розвитком та при виробленні дієвих методів й інструментів розвитку регіонів в умовах воєнного стану та у після воєнний період.

Структура роботи: буде складатися із вступу та основної частини, висновків, списку використаної літератури та джерел, додатків. Основна частина матиме таку структуру: перший розділ буде приурочений зарубіжному досвіду ведення державної політики регіонального розвитку, другий розділ буде присвячений українському веданню державної політики регіонального розвитку.

Розділ I Поняття державної регіональної політики

Після проголошення суверенітету у 1991 році дедалі більшої ваги і осмислення набрали питання регіональних підходів, регіональної політики, враховуючи нові реалії та нові принципи їх здійснення.

Регіональна політика – це діяльність держави спрямована на забезпечення комплексного та ефективного соціального та економічного розвитку її регіонів.

Існують різні підходи тлумачення понять «регіон» та «регіональна політика». Розглядаючи, походження слова «регіон» то вона походить від латинського дієслова *rego*, що означає «керувати». Тобто початкове значення цього слова пов'язане з управлінням, а не з якимось обмеженням простору. Загалом регіон є багатозначним поняттям і може стосуватися економічної взаємодії, інституційної чи урядової юрисдикції, а також може виступати культурною і соціальною характеристикою [24, с. 8].

Регіон є ієрархічною структурою національного простору і одночасно системою, що має горизонтальні зв'язки із регіональними системами, сформованими різного роду видами діяльності (економіка, освіта тощо). На рівні регіону як домінуючого територіального утворення відбувається взаємопроникнення політичних, соціальних, економічних та інших видів діяльності певної території. Всі ці процеси вивчає наука – регіонологія [29, с. 196].

Якщо розглядати поняття регіон у політології то воно визначається як територія зі своїми політичними або адміністративними структурами. У соціальній ієрархії займає місце між місцевим рівнем та національним рівнем. Прецьому регіон виступає як складова частина культурно-духовного і політико-територіального соціуму, має досить чіткі кордони і відносно цілісну інфраструктуру життєзабезпечення.

В теорії управління регіон розглядається як економіко-адміністративно-управлінське територіальне утворення, найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, має юридичну незалежність і власних бюджет, виборну владу. У політико-правових дослідженнях набирає домінантності функціональний підхід до визначення поняття регіону, де увага фокусується на виявленні таких властивостей мезорівня управління і влади. Це дає можливість бути ефективним посередником взаємовідносинах центральної і місцевої влади.

З інституційної точки зору розуміється вищезгадане поняття як мінімально необхідна територія, де надані повноваження планування та програмування власного розвитку. Дещо розмита дефініція регіону у політичній практиці в якому ототожнюють з областю.

Поняття регіон у міжнародно-правовому контексті зазнало помітних уточнень під впливом процесів Європейської інтеграції. Так Асамблея Європи Регіонів запропонувала таке визначення: «регіон – це територіальна одиниця, що є наступною після рівняння держави, зі своєю системою самоврядування» [20, с. 8].

Відмінності у розумінні терміну «регіон» пов'язане з тим, що це поняття містить певну гносеологічну суперечливість, яка полягає у тому, що якоюсь мірою регіони існують фактично, а з іншого боку ця категорія створена дослідниками, аналітиками для кращого пізнання, класифікації, описування явищ [27, с. 96]. Різні науковці тлумачать поняття «регіон» по-різному, до прикладу Осауленко О. та Карпова В. застосовують дане поняття для поділу регіону за певними ознаками, наприклад: політичними, економічними, кліматичними, екологічними тощо. При цьому кордони яких не завжди збігаються із адміністративно-територіальними кордонами і інколи з державними кордонами країн. Вони аргументують цей підхід, зауважуючи, виокремлення адміністративно-територіальних одиниць як складової

адміністративно-територіального устрою держави, що базується на принципі «зручності» для реалізації адміністративно-територіальних цілей. На їх думку регіон є широкою категорією ніж адміністративно-територіальна одиниця.

Романюк С. під регіоном розуміє найбільшу адміністративно-територіальну одиницю субнаціонального рівня, яка має виборну владу та власний бюджет. На прикладі України це можна порівняти з рівнем області та Автономної Республіки Крим [75, с. 56].

Розглядаючи питання «регіональної політики», то різні науковці визначають дане визначення по різному. Наприклад Краснопольська Т. визначає регіональну політику як державні заходи щодо перерозподілу ресурсів між регіонами країни заради встановлених цілей. Але саме виникнення регіональної політики не може ґрунтуватися на одному факту наявності територіальних відмінностей. Тут слід підкреслити такий варіант її виділення як зовнішня присутність - відносини до регіону політичних сил, які вважають регіон зоною інтересів і реалізують як політичні так і економічні програми [48, с. 114].

Державна регіональна політика є комплексним явищем, яке тісно пов'язане з іншими складовими державного регулювання, наприклад: адміністративно-територіальною реформою, реформою місцевого самоврядування, децентралізацією публічного управління. Регіональна політика являється інструментом з коригування державних регіональних диспропорцій в рівнях розвитку.

За словами Максименко С. – регіональна політика виокремилась як окрема галузь управління розвитком держави, з того факту, що просторовий або географічний фактор має суттєвий вплив на ефективність економічного розвитку, що тягне за собою вирішення структурних проблем, враховуючи ті, які мають просторовий характер.

У монографії «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети», розроблена колективом авторів Національного інституту стратегічних досліджень, дає визначення регіональній політиці: «сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми. Метою регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, поглиблення процесів ринкової трансформації, підвищення життя населення...». Автори акцентують увагу на регулюванні та розвитку регіонів, які повинні базуватися на конкретній програмі, розробленої під відповідний регіон, та його економічний потенціал зі географічними, культурно-релігійними особливостями.

Топчієв О. визначає регіональну політику як: «діяльність держави, спрямована на забезпечення ефективного і комплексного соціально-економічного розвитку окремих територій країни – її регіонів». Регіональна політика має два вектори розроблення та реалізації з центру, тобто «згори» і від конкретних територій, тобто «знизу». Науковець розмежовує управлінські та регулюючі функції органів центральної влади і місцевого самоврядування. Ефективність даної політики проявляється у погоджені дій та здійснюється через спільну політику всіх рівнів влади.

Схожої думки дотримується Павлов В., що визначає політику регіонального розвитку: «систему цілей щодо розвитку регіонів та заходів, які здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування з метою забезпечення дієздатного управління політичним, економічним, соціальним розвитком».

Наврузов Ю. зазначає: «сучасна регіональна політика повинна бути визначена як така діяльність держави, що спрямована на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни та відносин між

центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного виконання наявних внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів». Отже, на фоні посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів пріоритетним стає провадження регіональної політики на міжнародний рівень, а державі відведена певною мірою лише функції її координації і узагальнення.

Долішній М. зазначає, що регіональну політику можна розглядати в досить широкому розумінні, а саме: «система цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій» [17, с. 53].

Наумкіна С., Челак О. у своїй науковій праці «Регіон як істотна форма просторового розвитку» визначають регіональну політику як сферу діяльності з управління економічним, політичним, соціальним розвитком країни у просторовому, а саме регіональному аспекті. Тобто це можна розуміти як взаємовідносини між державою і регіонами, а також регіонами між собою [71, с. 20].

Регіональна політика повинна враховувати історико-етнографічні, природні ресурси, соціально-демографічні, політико-географічні та етнокультурні особливості й можливості регіону, щоб створити відповідні умови для їх використання. Розвиток регіонів має бути максимально взаємоузгодженим та скоординованим у межах єдиної загальнодержавної стратегії.

Регіональна політика має два головних вектора своєї розробки і реалізації. Одним із векторів, який ведеться «згори» з центру, який обґрунтовує засади і принципи державної регіональної політики. І інший вектор «знизу» від конкретних територій, де здійснюється напрацювання практичного досвіду регіонального планування та господарювання.

Метою регіональної політики є створення відповідних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, підвищення рівня життя населенню із додержанням гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання і поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення використаного потенціалу регіонів та ін. Державна регіональна політика повинна ґрунтуватися на таких засадах як:

1. Конституційність та законність;
2. Забезпечення цілісності території України;
3. Поєднання процесів централізації та децентралізації влади;
4. Стимулювання співробітництва між органами виконавчої влади і місцевого самоврядування;
5. Надання послуг, що надаються відповідними органами влади у регіонах безпосередньо до споживачів та надання державної підтримки регіонам критерії, строки, умови яких визначені у законодавстві.

Тому державна регіональна політика має забезпечити формування раціональної структури господарства регіонів, щоб сприяти їхньому збалансованому і комплексному розвитку, використовуючи ефективно наявні ресурси і науково-технічний та людський потенціал. По-друге, потрібно підвищити роль регіонів у зовнішньому економічному співробітництві. По-третє, удосконалення державного стратегічного планування. По-четверте розмежувати функції та повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування через запровадження реформи децентралізації влади. По-п'яте, підвищення ролі регіонів у реалізації політики держави у різних сферах таких як демографічна, екологічна, соціальна, економічна, етнокультурна [26, с. 96].

Зважаючи на системний характер роботи органів управління та послідовність децентралізованих процесів з урахуванням вимог сьогодення –

державна регіональна політика сягнула нового рівня розвитку і активізації децентралізованих процесів, що забезпечили збалансований розвитку регіонів. Але не було розроблено дієвих інструментів координації секторальних політичних міністерств та сама реалізація Державної стратегії регіонального розвитку і регіональних стратегій розвитку відбувається через обмежені ресурси [29, с. 196].

Тому реалізації регіональна політика на сучасному етапі повинна виробити відповідні умови, що дадуть змогу регіон повністю реалізовувати наявний потенціал, роблячи внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку. Для реалізації вищезгаданого потрібні такі напрацювання за такими напрямками:

1. Подолання інституційної недосконалості у розвитку конкурентного розвитку регіону.
2. Якість людського капіталу, розвиток економічних знань, їх роль у підвищенні конкурентоспроможності регіонів.
3. Напрямки створення розвитку міжрегіональних господарських зв'язків і транспортного співробітництва.
4. Розвиток торгівлі товарами та послугами як чинник підвищення конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації.
5. Унормування організаційно-правових засад регулювання розвитку регіонів.
6. Використання регіональних особливостей як чинник конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації ринку [26, с. 96].

Регіональна політика є різнобічним явищем, через це необхідні різноманітні підходи у принципах використання інструментів в різних сферах її застосування. Не можна використовувати однакові інструменти у різних сферах життєдіяльності і застосовувати їх також до різних регіонів, тому що це посилить регіональну нерівність і завдасть шкоди загально національним інтересам [1, с. 5]. В статті «Регіональна політика України: типи та

інструменти» Краснопольська Т. зазначає, що в Україні основним інструментом регіональної політики являється стимулювання розвитку регіонів, яке здійснюється з метою забезпечення сталого розвитку, підвищення рівня життя населення; ефективне використання різноманітних ресурсів і особливостей регіонів на досягнення основних цілей і пріоритетів, закладених у регіональних стратегіях регіонального розвитку і Державній стратегії регіонального розвитку; створення рівних умов для збалансованого соціально-економічного розвитку; подолання депресивності окремих територій.

До інструментів регіональної політики можна також віднести моніторинг та контроль за наслідками прийнятих рішень у різних сферах. Саме здійснення системи моніторингу регіональних ситуацій і проблем дає змогу провести точний аналіз регіональної політики та визначає найбільш суттєві досягнення, прорахунки даної політики, що дозволяє удосконалити механізми реалізації [29, с 196].

За останніх десять років перед Україною постали нові виклики у здійсненні регіональної політики, викликані війною, що поглибило розрив у розвитку різних регіонів. Різновидність територіальних утворень, які виникли через війну в Україні – це ті типи території, такі як: тимчасово окуповані території, території де відбуваються активні бойові дії, опорні території (де відносно спокійно, але вони надають першу допомогу територіям де йдуть активні бойові дії), території глибокого тилу. Такий поділ на типи територій сприяє застосуванню різних підходів щодо впровадження політики держави і формування поточного порядку денного. Ця типологізація підлаштовує до викликів сучасності і за нею держава може оцінити особливості розвитку військових дій тому може змінити статус таких територій [71, с. 20].

Регіональна політика в умовах воєнного стану є складний і водночас важливим аспектом управління держави в такому важкий час. У період кризи,

за три роки повномасштабного вторгнення маємо приклад успішної, ефективної політики в цій галузі. Про це свідчать такі фактори:

1. Координація між центральною та місцевою владою. Вони співпрацюють для підтримки безпеки, постачання гуманітарної допомоги, евакуації населення тощо. Незважаючи на децентралізацію, головні функції державної влади такі як управління ресурсами стратегічного значення, оборона, забезпечення правопорядку та ін., залишаються під контролем центральної влади. Це забезпечує стабільність у кризових умовах і забезпечення належного контролю над виконанням стратегічних завдань.
2. Підтримка національної єдності. Децентралізація сприяє формуванню почуття відповідальності за прийняття рішень на відповідних рівнях.

Посилення ролі місцевих органів влади. Зростає стабільність регіональної політики в умовах воєнного стану. Місцеві органи виконавчої влади і місцевого самоврядування часто стаю первинною ланкою оборони і забезпечують життєвоважливі функції. Регіони мають більше повноважень до прийняття рішень, тому вони швидко адаптуються до місцевих потреб, розділяють ресурси, координують діяльність у співпраці з іншими органами влади.

Попри успішність та ефективність регіональної політики в такий час існують певні проблеми, до прикладу це не завершеність конституційної реформи децентралізації у зв'язку з воєнним станом, що може в подальшому використовуватися як засіб політичної боротьби. Залишився не прийнятим законопроект про розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і різних рівнів органів виконавчої влади. Ці згадані негативні чинники негативно позначається на державотворчому процесі і дані питання будуть порушуватись післявоєнний час. Тому під час розробки державної регіональної політики потрібно лише брати закордонний досвід, а й враховувати вітчизняні реалії [30, с. 314].

1.1 Історична ретроспектива формування державної регіональної політики в Україні.

У пошуку та розумінні власної регіональної політики стало перспективним після 24 серпня 1991 року, що пов'язано з Актом про незалежність України – це і відкрило новий етап у розбудові власної регіональної політики.

Існують такі етапи становлення регіональної політики:

- I. Початковий (грудень 1991 – жовтень 1994 рр.) для цього періоду характерне саме формування і розбудова інституцій державної влади. Формування нормативного законодавства, зокрема регіональної політики. Становлення структури президентської вертикалі влади. При цьому було збережено стару модель адміністративно-територіального устрою [14, с103]. У листопаді 1992 року провели у Києві науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми управління територіями України». Вона організована за ініціативи Президента України і мала вагоме значення. На цій конференції було сформовано мету і основні принципи регіональної політики. А також обговорювали питання про розмежування повноважень і функцій органів державного управління та місцевого самоврядування; суб'єктів управління територій на регіональному і місцевому рівнях. В 1993 р. у столиці пройшла сесія Всесвітнього економічного форуму, на якій розглянули проблеми соціально-економічного розвитку регіоні України [61, с. 221].
- II. Перебудовчий (жовтень 1994 – листопад 1999 рр.) було завершено формування жорсткої централі вертикалі державної влади. Реалізація конституційних основ державного управління [3, с. 78]. Із середини 1990-х років розпочалися розробки концепцій та програм соціально-економічного розвитку регіонів. Наприклад: концепція розвитку регіону українського Причорномор'я [21]. Після набуття чинності Угоди про партнерство між Україною і Європейський Співтовариством та їх державами-членами у 1998 році Україна отримала

окремі програми/проекти міжнародної технічної допомоги, що сприяли регіонам у сфері їх регіонального розвитку. Але на той час державна регіональна політика знаходиться у стані становлення і формування, яка складалася з великими складнощами у політичній, економічній сферах пошуку нових альтернатив розвитку (листопад 1999 – грудень 2004 рр.) спроби удосконалення системи органів державної влади від центру до регіонів. Відбулися процеси формування і розбудови інститутів громадянського суспільства. Загострення політичного протистояння щодо ідей перспективи стратегії і практичних заходів розвитку держави та у свою чергу моделей розбудови регіональної політики [3, с. 78]. На той час значна частина суспільних відносин у сфері регіонального розвитку регулювалася Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [21]. 25 травня 2001 року було затверджено перший указ Президента України про Концепцію державної регіональної політики як альтернатива радянській регіональній політиці. Починаючи з 2001 року почали виникати Агенції регіонального розвитку, що вже станом на червень 2004 року налічувалося 38 Агенцій регіонального розвитку. Головна мета діяльності агенцій це ефективна реалізація державної регіональної політики [14, с. 103].

- III. «Проголошення демократичних процедур» (січень 2005 – вересень 2010 рр.) Конституційна реформа. Відбувся перехід від президентсько-парламентського до парламентсько-президентського управління [3, с. 78]. За 2005-2006 роки над нормативно-правовим забезпеченням регіональної політики значно активізувалася було прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» у 2005 р. Визначив даний документ правові, економічні, організаційні засади реалізації державної політики стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності територій. Було передбачено

запровадження нової моделі стимулювання розвитку регіонів і депресивних територій.

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р., яка затверджувала Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року. У вище згаданій стратегії було визначено ключові проблеми регіонального розвитку регіонів, наприклад: збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, відсутність ефективного механізму обмеження та посилення впливу диспропорцій тощо. Сформовано пріоритети, які були актуальними на той час на період до 2015 р.

У 2007 році було прийнято рішення про створення у системі центральних органів виконавчої влади міністерство по реалізації державної регіональної політики Постановою Кабінету Міністрів України від 01. 03. 2007 р. №323 було створено Міністерство регіонального розвитку та будівництва України та Міністерство з питань житлово-комунального господарства, які відповідно до Указу Президента України №1085 було реорганізовано у єдине Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. З того часу воно неодноразово видозмінювалося [21].

За 2008-2009 роки було підготовлено проекти концепцій для впровадження таких реформ: Концепція реформи місцевого самоврядування і територіальних органів влади; Концепція державної регіональної політики; Концепція підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та службовців у органах місцевого самоврядування. Але після зміни уряду у 2010 році ухвалені концепції було скасовано [14, с. 103].

IV. Політичний реваншизм (вересень 2010 – лютий 2014 рр.) було скасовано розпочату конституційну реформу та повернення до президентсько-парламентського типу управління. При цьому відбулося загострення кризи державного управління та розуміння громадськістю у змінах. Бачення нових

стратегій і перспектив реформи державного управління. Відбулися активно внутрішньо-суспільні протистояння з вищезгаданих питань та інших.

Підтримка регіонального розвитку державними коштами була затверджена у 2012 році у Законі України «Про внесення змін до бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 12 січня 2012 року, що доповнив Бюджетний кодекс ст. 24¹: «Державний фонд регіонального розвитку». Кошти Фонду передбачені на виконання державних стратегій регіонального розвитку та регіональних стратегій регіонального розвитку.

Не дивлячись на такі позитивні зрушення щодо стимулювання регіонального розвитку, законодавство залишилося фрагментарним, а державна політика не системна, що вплинуло на нерівномірність розвитку регіонів. Прикладом є дані Моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України, за яким у 2012 році із 263,7 млрд. грн. капітальних інвестицій в економіку України 24, 5% - інвестовано у місто Київ, 11, 4% - Донецьку область, 7,7% - Дніпропетровську область, 7,4% Автономну Республіку Крим з містом Севастополь. Тобто вищезгадані міста і регіони отримали у 2012 році 51% усіх капітальних інвестицій, а 49% залишилися на 22 області.

Шістнадцятому засіданні Ради з питань співробітництва України-ЄС, була оприлюднена Угода про Асоціація з ЄС червні 2013 р. У блоці «Регіональний розвиток» визначено: «визначення рамок регіонального розвитку шляхом прийняття Закону про засади державної регіональної політики чи внесення змін до законодавства з питань регіонального розвитку». Протягом складних внутрішньополітичних та фахових дискусій протягом 2013-2015 рр. Верховна Рада України прийняла закон «Про засади державної регіональної політики». Це був вагомий крок уперед щодо формування цілісної державної регіональної політики.

V. Початок нового курсу держави із демократизації в Україні, суспільстві та боротьбі за державний суверенітет (березень 2014 р – по цей день) було визначено нові суспільні пріоритети у направленні та поглибленні Європейської інтеграції через демократизацію та децентралізацію влади. Стався перегляд існуючої структури управління, впровадження збалансованого розподілу владних повноважень від центру до регіону. Початок реформи служби державного управління та місцевого самоврядування. Пошук нового механізму та змісту публічної діяльності для відновлення суспільної довіри до влади. Під впливом воєнного стану відбулася трансформація управління. Організація спротиву окупантам.

Слід сказати, що державна регіональна політика з 2014 року вийшла на новий рівень розвитку. Завдяки політиці децентралізації було сформовано дієві інститути координації секторальних політичних міністерств в регіонах [14, с. 103].

1.2 Поняття, напрями, завдання регіональної політики в Україні за вітчизняним законодавством.

Регіональна політика та розвиток регіонів становлять надзвичайно важливу складову державної політики управління, що регулюється такими законами та нормативно-правовими актами. До них належить Конституція України, закони України, наприклад: «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про засади державної регіональної політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», «Про місцеве самоврядування в

Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про транскордонне співробітництво», «Про Генеральну систему планування території України», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку» та ін. Доцільно також включити до цієї системи акти президента України, розпорядження Кабінету Міністрів України і міжнародні договори, які набули обов'язковості після ратифікації їх Верховною Радою України. Все це вищевикладене визначає механізм державної регіональної політики [17, с. 53].

В Конституції в статті 132 визначено такі принципи регіональної політики: «територіальний устрій ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічному розвитку регіонів, з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій». У ст. 133 визначено систему адміністративно-територіального устрою, що складають: Автономну Республіку Крим, області, райони, міста, райони у містах, селища і села [28].

Одним із фундаментальних законів у даному питанні є Закон України «Про засади державної регіональної політики». Він встановлює основні засади регіональної політики та визначає регіональний розвиток як невід'ємну частину внутрішньої політики держави. Він становить фундамент правової бази з реалізації регіональних стратегій, направлених на підтримку сталого розвитку регіонів. У даному Законі чітко приставлено поняття державної регіональної політики, мета і принципи. А також визначено і розмежовано повноваження регіонального розвитку органами виконавчої влади та місцевого самоврядування й встановлено суб'єкти та об'єкти. Подано загальні підходи щодо фінансування проектів регіонального розвитку як із місцевого так із державного бюджету і Державного фонду регіонального

розвитку та коштів що надходять у рамках допомоги грантів Європейського Союзу, урядів інших держав, міжнародних організацій.

Одним із інструментів реалізації політики регіонального розвитку є Державна стратегія регіонального розвитку. Вона визначена як основним планувальний документ поставлених цілей регіонального розвитку. Також у свою чергу Державна стратегія регіонального розвитку визначає:

- Пріоритети державної регіональної політики;
- Стратегічні цілі та напрями регіонального розвитку й міжрегіонального співробітництва;
- Основні завдання, етапи, механізми, їх реалізації цієї політики;
- Висвітлено проблеми соціально-економічного розвитку;
- Систему моніторингу та оцінку результатів [18, с. 10].

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. визначає регіональну політику до 2027 р., яка базується на врахуванні викликів під час стратегічного планування, що впливають на навколишнє природне, безпекове середовище, економіку, людину, інфраструктуру і включає формування культури партнерства і співробітництва, орієнтація на взаємодію органів державної влади і місцевого самоврядування, громадян щодо розвитку.

Заходи з регіональної політики базується на основі побудованого досвіду, рекомендацій зібраних даних, висновків, результатів аналізу і оцінки для забезпечення високих стандартів управління і реалізації регіональної політики.

Саме здійснення державної регіональної політики на період до 2027 р. здійснюватися на основі комплексного територіального-орієнтованого підходу, що визначає об'єкт і межі регіональної політики – регіони, територіальні громади, що характеризують специфічним набором соціальних, безпекових, просторових, економічних, екологічних особливостей. Всі заходи з реалізації регіональної політики направлені на

відновлення економічної активності, відновлення інфраструктури, публічних послуг і балансу екосистем, створення сприятливих умов для всіх суб'єктів господарювання на території відновлення. Підтримка та ефективне використання потенціалу територій з особливими умовами для розвитку. А також це підтримка територіально-стабільного розвитку для сприяння зменшенню диспропорцій у розвитку територіальних громад і якості життя людини [50].

Один з ключових законів щодо засад здійснення і регулювання державної регіональної політики є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», який визначає основні правові, економічні, соціальні, гуманітарні, екологічні та організаційні засади державної регіональної політики, як складової частини внутрішньої політики держави, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Визначено ст. 7 вищезгаданого закону, що державна регіональна політика втілюється відповідно до напрямів зазначених у Державній стратегії регіонального розвитку та на основі системи взаємопов'язаних документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики. До документів стратегічного планування державної регіональної політики відносять:

1. Державна стратегія регіонального розвитку;
2. Регіональні стратегії розвитку;
3. Стратегії розвитку громад.

До документів з реалізації державної регіональної політики належить:

- Плани заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку;
- Плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку;
- Плани заходів з реалізації стратегій розвитку територіальних громад.

Документи, які розробляються для відновлення і розвитку регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України:

- Плани відновлення і розвитку регіонів.
- Плани відновлення і розвитку територіальних громад.

Документи стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики відповідно до ст. 11² пункту 1 вищезгаданого закону розробляються з використанням територіально-орієнтованого, безпекового підходу, що у свою чергу передбачає визначення функціонального типу територій. Для планування відновлення і стимулювання розвитку регіонів і територій, а також з метою запровадження органами виконавчої влади і місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів.

Визначення функціональних типів територій за цим законом визначають такі:

1. Території відновлення;
2. Регіональні плюси зростання – мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно із іншими регіонами.
3. Території з особливими умовами для розвитку – макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади рівень соціально-економічного розвитку є низьким або на яких існують демографічні, природні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку.
4. Території сталого розвитку – спроможні до збалансованого розвитку у економічній, соціальній, екологічній сферах.

В Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» в статті 4 висвітлені основні засади внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, де прописано участь у формуванні та реалізації державної регіональної політики і

гармонізація загальнодержавних, регіональних інтересів й стимулювання економічної самостійності та конкурентоспроможності регіонів [61, с 9].

У Бюджетному Кодексі вказані питання фінансування саме регіонально розвитку. Статті 24¹ цього Кодексу йдеться про особливості функціонування Державного фонду регіонального розвитку. Який створюється у складі Державного Бюджету. Кошти із згаданого фонду спрямовані на реалізацію інвестиційних програм і проектів розвитку територій [18, с. 10]. У вище згаданій статті 24¹ Бюджетного Кодексу йдеться про центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування регіональної політики і які відповідальні про створення відповідних комісій, що займаються проведенням конкурсу та відбору програм і проектів, що в подальшому можуть реалізовуватися за кошти державного фонду регіонального розвитку. Але зазначені програми і проекти можуть відбиратися тіки якщо вони відповідатимуть пріоритетам Державній стратегії регіонального розвитку і мають на меті розвиток регіонів, а також відповідати регіональним стратегіям регіонального розвитку, у таких відповідних пропорціях:

1. 70% - на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що забезпечують виконання завдань зазначених у регіональних стратегіях розвитку та планів заходів із їх реалізації.
2. 30% - на втілення програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, викладенні у Державній стратегії регіонального розвитку

Розподіл коштів державного фонду регіонального розвитку здійснюється з урахуванням чисельності населення та рівня соціально-економічного розвитку відповідного регіону а також відповідно до адміністративно-територіальних одиниць та інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, який відбувається після затвердження Кабінетом Міністрів України за погодженням відповідно комітету з питань бюджету Верховної Ради

України у двомісячний строк із дня набрання чинності закону про Державний бюджет [4].

Планувальне законодавство використовується у ході планування соціально-економічного розвитку регіонів і просторового планування територій.

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» в статті 4 зазначено про прогнозні і програмні документи економічного і соціального розвитку на регіональному рівні та програми економічного і соціального розвитку.

В Законі України «Про державні цільові програми» ідеться про програми, що можуть спрямовуватися на проблеми регіонального розвитку.

Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» цей документ відноситься до планувального законодавства регіонального розвитку тому що в статтях 13-15 регулюються питання планування території на регіональному рівні [18, с. 10].

Після повно масштабної збройної агресії росії проти України законодавство щодо регіональної політики зазнало певних змін і було пристосоване до викликів війни. Зміни до основних нормативно-правових документів:

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики». Зміни зокрема вимагають перегляду Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та стратегій розвитку регіонів.
2. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021-2027 роки. Згідно постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 13. 08. 2024 р. №940, основні зміни були викликані: повномасштабною збройною агресією росії проти України та її впливами на регіони і територіальні

громади, підвищенням ролі безпеки та стійкості до зовнішніх чинників і набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС. тощо.

3. Стратегії розвитку регіонів. Вони мають бути уточненими відповідно до постанови КМУ «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів» від 04. 08. 2023 р. №816.
4. Комплекс планів просторового розвитку територіальних громад. Вони мають стати «просторовою розгорткою» стратегій розвитку територіальних громад та місцевих планів відновлення і розвитку на основі концепції інтегрованого розвитку територіальних громад. І в масштабах країни створити базу для нової редакції Генеральної схеми планування та відновлення території України.

Також дуже важливо, щоб зміни у документах державної регіональної політики були синхронізованими і містили адекватні відповіді на виклики війни і на потреби відновлення [26, с. 18].

1.3 Суб'єкти та об'єкти державної регіональної політики та їх характеристика.

Повноваження суб'єктів у здійсненні регіональної політики наведені у Законі України «Про засади державної регіональної політики», розділі III під назвою «Повноваження суб'єктів регіональної політики».

Кабінет Міністрів України у сфері державної регіональної політики забезпечує:

- Розроблення та виконання загальнодержавних програм, спрямованих на розвиток регіонів, макрорегіонів, функціональних типів території.

- Затвердження Державної стратегії регіонального розвитку, плану заходів з її реалізації, перелік та склад відповідного функціонального типу територій, а також плану відновлення та розвитку.
- Визначення порядку розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів, планів відновлення та розвитку територіальних громад.
- Визначення порядку підготовки, оцінки та відбору програм і проектів, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, та порядку використання зазначених коштів.
- Затвердження переліку програм і проектів регіонального розвитку, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів фонду регіонального розвитку.
- Визначення порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України та плану заходів з її реалізації, програм регіонального розвитку, регіональних стратегій регіонального розвитку та планів заходів з їх реалізації, а також вимог щодо показників для віднесення територій до різних функціональних типів.
- Визначення порядку підготовки та надання висновку про відповідність проектів регіональних стратегій розвитку, планів заходів з їх реалізації або змін до них встановленим вимогам щодо їх підготовки, стратегічним цілям і пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку України.
- Затвердження порядку і методики проведення моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики та переліку індикаторів такого моніторингу.
- Спрямування та координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим щодо формування та реалізації державної регіональної політики.
- Розгляд звітів про результати проведення моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики.

Повноваження центральних органів виконавчої влади, належить:

1. Підготовка та внесення у порядку проектів нормативно-правових актів з питань державної регіональної політики та з питань відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії.
2. Розроблення з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади плану відновлення та розвитку регіонів.
3. Підготовка та внесення на розгляд до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо узгодження цілей, пріоритетів. Завдань та заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування під час розроблення та виконання документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики, проведення моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики.
4. Координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади Ради міністрів Автономної Республіки Крим щодо формування державної регіональної політики.
5. Розроблення спільно з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим Державно стратегії регіонального розвитку України за участю всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів регіональної політики.
6. Розроблення спільно з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим за участю всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів регіональної політики та внесення на розгляд до Кабінету Міністрів України Плану заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України.
7. Організаційне та методичне забезпечення розроблення проектів регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, стратегій розвитку територіальних громад.

8. Надання висновку про відповідність проектів регіональних стратегій розвитку, планів заходів з їх реалізації та змін до них встановленим вимогам щодо їх підготовки, стратегічним цілям і пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку України.
9. Проведення моніторингу та оцінювання реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, Плану заходів з її реалізації, програм і проектів регіонального розвитку, підготовка та подання відповідних звітів до Кабінету Міністрів України.

Повноваження центрального органу виконавчої влади:

- 1) Реалізація спільно з іншими центральними місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим Державної стратегії регіонального розвитку України.
- 2) Координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим щодо реалізації державної регіональної політики.
- 3) Реалізація спільно з іншими центральними місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування заходів з відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії.
- 4) Погодження технічних завдань інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку.
- 5) Оцінка та відбір програм і проектів регіонального розвитку, включаючи інвестиційні програми і проекти, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, подання відповідно до законодавства відповідних пропозицій до Кабінету Міністрів України.

- 6) Участь у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, програмами і фондами у сфері державної регіональної політики, використання відповідної міжнародної технічної допомоги.
- 7) Створення та забезпечення функціонування єдиної геоінформаційної системи здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад.

Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері державної регіональної політики. До їх повноважень належить:

- Забезпечення у відповідному регіоні реалізації державної регіональної політики.
- Погодження проекту Державної стратегії регіонального розвитку України.
- Забезпечення розробки проектів регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації.
- Забезпечення розроблення проекту регіонального плану відновлення та розвитку і подання його до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, для включення до плану відновлення та розвитку регіонів.
- Погодження проектів планів відновлення та розвитку територіальних громад.
- Підготовка та подання відповідно до законодавства до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регіональну політику, пропозицій щодо інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку.
- Проведення моніторингу та оцінювання реалізації регіональної стратегії розвитку і планів заходів з їх реалізації, підготовка та подання звітів про це відповідно до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської ради для затвердження.

- Подання затверджених звітів про результати моніторингу та оцінювання реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регіональну політику.
- Подання проектів регіональних стратегій розвитку, планів заходів з їх реалізації або змін до них центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, для отримання висновку про відповідальність таких проектів встановленим вимогам щодо їх підготовки, стратегічним цілям і пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку України.
- Розроблення регіональних програм розвитку та проектів регіонального розвитку.
- Внесення за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міської рад змін до стратегій регіонального розвитку та планів заходів з їх реалізації, за умови, що такі зміни узгоджуються із стратегічними цілями і пріоритетами, визначеними Державною стратегією регіонального розвитку України.

Повноваження сільських, селищних, міських, районних рад у сфері державної регіональної політики:

1. Сільські, селищні, міські, районні ради у сфері державної регіональної політики забезпечують підготовку та подають до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій пропозицій щодо врахування інтересів відповідних районів, територіальних громад під час розроблення:
- Проекту Державної стратегії регіонального розвитку України та плану заходів з її реалізації.

- Регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, а також регіональних програм розвитку і проектів регіонального розвитку, спрямованих на розвиток регіонів та функціональних типів територій.
2. Сільські, селищні, міські, районні ради мають такі повноваження:
- Затверджують протягом дванадцяти місяців з дня затвердження відповідної регіональної стратегії розвитку на відповідний період стратегії розвитку територіальних громад, забезпечують їх фінансування та реалізацію.
 - Можуть брати участь у заснуванні агенції регіонального розвитку території якого вони знаходяться.
 - Затверджують плани відновлення та розвитку територіальних громад.
3. Районні ради відповідно до цього Закону:
- Затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних районів.
 - Беруть участь у обговоренні стратегії розвитку територіальних громад у частині міжмуніципального співробітництва в межах району [45].

Верховна Рада України згідно статті 85 Конституції України, визначає засади внутрішньої політики, в тому числі регіональної політики. Верховна Рада розробляє, вносить зміни до законів, що регулюють державну регіональну політику.

Міністерство розвитку громад і територій України (від 06.09.2024). Являється головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної політики, зокрема у сфері регіональної політики, розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою [49].

Однією з форм роботи Верховної Ради України щодо формування та реалізації регіональної політики є проведення парламентських слухань, тематика яких стосується регіонального розвитку. До прикладу можна

віднести: «Регіональна політика та місцеве самоврядування в Україні: законодавчі аспекти» (16.04.2003).

В Конституції України не передбачено конкурентних повноважень президента стосовно регіональної політики. У статті 102 ідеться, що Президент України є гарантом державного суверенітету та територіальної цілісності України. У законі «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. №586-XIV в статті 8 зазначено, що Президент України за поданням Кабінету Міністрів України призначає на посаду голів місцевих державних адміністрацій. Він також може порушити питання перед Кабінетом Міністрів України про призначення головою місцевої державної адміністрації іншої кандидатури. У статті 9 даного закону прописано про припинення повноважень голів місцевих державних адміністрацій Президентом України:

- Прийняття відставки голови відповідної обласної державної адміністрації;
- Подання Прем'єр-міністра України;
- Висловлення недовіри простою більшістю голосів відповідної ради;
- З ініціативи самого Президента та інше [53].

Він також здійснює свої повноваження у сфері регіональної політики спираючись на Офіс Президента України у структурі якого є відповідних орган до компетентності якого віднесено регіональну політику. Спираючись на Положення про Офіс Президента України у пункті 14 викладено одне із завдань Офісу: «здійснює аналіз актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішень голів місцевих державних адміністрацій та за наявних підстав вносить Президентові України пропозиції щодо забезпечення проведення їх у відповідність Конституції та законів України, актів Президента України або зупинити їх дії, скасування» [52].

Консультативно-дорадчий орган при президентові є Рада регіонального розвитку створена згідно до Указу Президента України від 21.04.2015 р., з метою налагодження успішної співпраці державних органів з органами місцевого самоврядування щодо формування оптимальної моделі розвитку місцевого самоврядування, територіальних органів влади, здійснення реформи у сфері децентралізації управління регіональним розвитком. А 18. 12. 2019 р. замість Ради регіонального розвитку, Указом Президента України була створена Рада розвитку громад і територій, яку Указом Президента №89/2021 4 березня 2021 року на Конгресі місцевих і регіональних влад при Президентові України. Метою є сприяння ефективній взаємодії між центральними органами державної влади та органів місцевого самоврядування, а також завершення реформи децентралізації.

Завдання цього органу полягають: представлення інтересів органів регіональної влади і місцевого самоврядування; моніторинг суспільно-політичного і соціально-економічних процесів на рівні громад; підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері регіонального розвитку; сприяння впровадженню міжнародного досвіду у сфері територіального управління.

До складу Конгресу входять: Президент, Прем'єр-міністр, Голова Верховної Ради України, Керівник Офісу Президента України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України та ін.

Діяльність Конгресу проявляється у формі засідань, які відбуваються один раз на рік чи при необхідності. Під час засідань обговорюють актуальні питання регіонального розвитку. У Конгресі діють комісії на постійній основі, які аналізують та розробляють пропозиції щодо вирішення проблеми [51].

Висновок до Розділу I

Отже, регіональна політика України має свою історію, що охоплює різні етапи державного будівництва. Вона зазнавала значних змін з часу проголошення незалежності і до наших днів. Отож, регіональна політика – це система цілей, заходів та узгодження дій, що здійснюються державою чи регіональною владою для забезпечення економічного, соціального, політичного, розвитку країни в територіальному аспекті, з урахуванням особливостей окремих регіонів. Основна мета полягає у створенні належних умов для сталого розвитку держави та її регіонів, а також забезпечення економічної і соціальної єдності, підвищення рівня життя населення. Основним законом з даного питання виступає - Закон України «Про засади державної регіональної політики». Він визначає правові, економічні, екологічні, соціальні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як частину складової внутрішньої політики держави. Головними суб'єктами є окремі посадові особи, Верховна Рада України, органи виконавчої влади всіх рівнів тощо.

Регіональна політика України продовжує розвиватися, пристосовуватися до сучасних викликів та потреб. Саме її ефективна реалізація є головними фактором для забезпечення сталого розвитку і процвітання.

Розділ II Європейський досвід реалізації регіональної політики.

Зародження європейської регіональної політики почалося з 1950-х років. Протягом певного часу була спрямована на залагодження нерівномірностей у соціально-економічному розвитку регіонів за рахунок перерозподілу субсидій і коштів проблемним територіям та створення центральної керованої системи нагляду за процесом політики урядів. Потім із переходом країн ЄС і світу до постіндустріальної епохи та посилення процесів децентралізації і локалізації економічної діяльності, тоді цілі державних регіональних політик змінилися. Виникла нова парадигма регіональної політики та її принципи, що почали орієнтуватися на децентралізацію та партнерство між рівнями і гілками влади, приватними і неурядовими секторами.

Хоч немає однозначних підходів щодо визначеності початку регіональної політики ЄС, але деякі дослідники як: Щербаківський Л., Мирний Н., Лучик С., Свида І., та інші називають 1957 р. початком регіональної політики, пов'язуючи це із підписанням Римського договору Грінко О. як один із дослідників, проаналізувати етапи розвитку ЄС, називає її початок 1951 р. коли було створено Європейську спільноту вугілля і сталі. Так і немає однозначної думки науковців, щодо періодизації етапів розвитку регіональної політики ЄС. Савка О. виділяє три етапи становлення і еволюції регіональної політики ЄС:

1. Підготовчий етап 1951-1975 рр. – закладаються основи регіонального розвитку ЄС та формаційних інституцій і механізми.
2. Етап поступового розвитку регіональної політики та територіальної Європи співробітництва 1975-1988 роки – механізми регіональної політики починають реалізовувати спільну структурну політику.
3. Етап розпочатих реформ 1988 р. – формуються спеціальні завдання і принципи підтримки регіонів, перш за все нових країн-членів Європейського Союзу.

Даний процес продовжує реалізовуватися нині [24, с. 8]. Починаючи з 1989 року відбувся остаточний перехід до самостійної регіональної політики на рівні Європейського Союзу, в той час збільшилося бюджетних асигнувань до Європейського фонду регіонального розвитку [36, с. 23].

Полякова Ю. у статті «Засади формування регіональної політики ЄС та пріоритети її імплементації в Україні», висвітлює такі етапи формування регіональної політики Європейського Союзу:

1. Становлення (середина 70-х до середини 80-х років минулого століття) відбулося формування інституційних засад, активної регіональної політики через створення спеціалізованих структурних фондів і подолання регіональних і структурних диспропорцій в середині ЄС [25, с. 15]. На першому етапі формування політики Європейського Союзу, фінансова підтримка держав і регіонів полягає у зменшенні внесків до Європейського фонду регіонального розвитку для слабких країн. Проте ці заходи не дали можливості концентрувати ресурси саме у депресивних регіонах [36, с. 23].
2. Удосконалення регіональної політики (середина 80-х XX ст. початок XXI ст.) – усвідомлення необхідності економічної, соціальної єдності та спрямування на зміцнення солідарності. У 1986 року було прийнято Єдиний європейський акт і Договір про ЄС 1992 р. де у останньому було додано розділ про «Економічні і соціальні об'єднання», де у статті 130 визначено було, що Співтовариство намагалося усунути: «найважливіші регіональні дисбаланси через участь у розвитку та структурному реформуванні регіонів із недостатнім розвитком та в конверсії промислових регіонів, що занепадають». Допомога таким регіонам передбачалась через структурні фонди [74, с. 35].
3. На початку XXI ст. під впливом глобальних економічних інтересів кожен напрям спільної політики ЄС набув регіонального відтінку, інформаційного політичного згуртування.

Протягом усіх періодів регіональна політика супроводжувалася інституційними змінами, що мало на меті прийняття відповідних директив, рекомендацій, укладання договорів, розробку пріоритетів, інструментів і механізмів їх реалізації. Головна мета регіональної політики за словами Н. Мусис це координування національної регіональної політики через формування настанов і пріоритетів на європейському рівні. В ЄС задля забезпечення регіональної політики започатковано відповідну організаційно-інституційну структуру. Країни-члени Європейського Союзу, які використовували засоби для розв'язання регіональних проблем мають на меті поліпшення інфраструктури, соціального і культурного розвитку відсталих регіонів, використовують для цього субсидії та податкові стимули, щоб сприяти залучити інвестиції.

За оцінками вітчизняних науковців регіональна політика ЄС трансформувалася під періодичним домінуванням центрального уряду до формату багаторівневого врядування за участі регіональних влад і місцевого самоврядування, громадянського суспільства та зацікавлених осіб [60, с. 94].

Грінько О. зазначає, що більшість науковців має однакову думку щодо хронологічних меж саме другого етапу становлення регіональної політики ЄС. До першого і третього етапу існують різні підходи. У ряді деяких західних досліджень початок регіональної політики тіки з 1975 року тому що в цей період створюється комісія з регіональної політики і починає діяти Європейський фонд регіональної розвитку. Водночас багато науковців виділяють третій і четвертий етапи розвитку і трансформації регіональної політики. Так третій етап окреслюють такими хронологічними межами - 1988-1999 рр. Критерієм цього періоду стали проведення реформи 1988 р., підписання Маастрихтського договору 1992 р., реформа структурної політики 1999 р. Цей етап ще називають як реформаторський. У деяких дослідженнях третій етап охоплює період з 1988 по 2004 роки, який

характеризується масштабним розширенням ЄС, вступом країн Центрально-Східної Європи. Дехто з прихильників виділення цього етапу зазначає, що виділення цього періоду, вплинуло на реалізацію регіональної політики, яка адаптувалась до певних нових реалій пов'язаних із розширенням Європейського Союзу [1, с. 3].

Поширення компетенцій інституційних структур сформувало основу для становлення і розвитку регіональної політики ЄС. Регіональний розвиток є таким процесом, який потребує ефективних і дієвих інструментів та вимагає тісної співпраці між урядами, соціальними групами, бізнес організаціями на кожному рівні [8, с. 5]. Пилипів В. умовно виокремив сім етапів еволюції інструментів регіональної політики ЄС визначено у (рис. 1 Додаток Б)

Мирний Н. запропонував таку періодизацію розвитку європейської регіональної політики на основі формування її правових засад.

1. Римський договір 1957 р. Він підкреслив необхідність зменшення економічного розриву між різними регіонами та подолання відсталості регіонів, особливо тих, що перебувають менш сприятливих умовах. Цим договором було покладено початок правового оформлення регіональної політики. Інтеграційний розвиток, стимульований цим актом, сприяв усвідомленню необхідності здійснення політичної фінансової підтримки держав і регіонів у їх складі.
2. Єдиний європейський акт 1986 р. Встановив необхідність розвитку і запровадження дій спрямованих на зміцнення економічного і соціального згуртування, маючи таку мету як скорочення відмінностей між рівнями розвитку окремих регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах. Визначає принципи політики згуртування поряд із структурною політикою, яка існує і що лягає в основу регіональної політики.
3. Хартія регіоналізму 1988 р. Вона визначила у загальних рисах цілі щодо зміни моделі «Європа батьківщина» на модель «Європа регіонів».

4. Маастрихтська угода 1992 р. Підписання даної угоди дозволило закріпити такі суб'єкти: землі, регіони, автономні співробітництва. Політика вимірювання, яка була зафіксована у даній угоді визнавалася поряд з валютним союзом. Визначено механізми і окреслені нові напрямки регіональної політики.
5. Амстердамський договір 1997 р. В ньому підкреслюється стратегічна важливість політики згуртування

Отже, регіональна політика ЄС має правову основу та інституційне підґрунтя [37, с. 112].

Регіональна політика ЄС, яку ще називають політикою згуртування, визначена як сприяння гармонійному соціально-економічному розвитку країн-членів та самої Європейського Союзу. Ця політика базується на принципі солідарності багатших країн і регіонів з бідними та на економічному принципі. Тому до початкових пріоритетів ЄС щодо регіональної політики віднесено допомогу регіонам зі складними природно-кліматичними умовами і складною демографічною ситуацією, з високим рівнем безробіттям, що проживали промисловий перехід сільських територій, де високе безробіття тощо [8, с. 5].

В Західній Європі широко розповсюджене отримання механізму програмного підходу і планування, наприклад: програмний підхід структурного фонду, що сприяє розвитку економічних та соціальних інтеграцій всередині Європейського Союзу. Германську систему вирішення спільних завдань, створеної для вдосконалення регіональної економічної структури, яка є результатом узгодження між федеральним урядом і землями. Французьке контрактне планування між державою і регіонами. Всі вищезгадані механізми підходу і планування регіональної політики мають різні цілі і механізми, але вони мають спільну особливість – органічну участь різних елементів управління в регіональному розвитку і об'єднання їх зусиль [57, с. 9].

Механізми регіональної політики ЄС поширюються на проблеми, що викликані саме глобалізацією, зміною клімату тощо. Але до структурних механізмів реалізації регіональної політики Європейського Союзу належить:

- Інституційна на рівні ЄС, приставлена Європейською комісією. На рівні країн-членів до неї належать уряди, міністерство економіки інші центральні органи виконавчої влади і спеціалізовані інституції – міністерство регіональної політики або планування, регіонального розвитку.
- Політико-правову до неї відносять Римський договір, Маастрихтський договір, рамкові розпорядження, Єдиний Європейський акт та ін.
- Організаційно-економічний, приставлений інструментами регіональної політики до якого належить такі структурні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд тощо [13, с. 43].

Регіональна політика ЄС здійснюється на всіх рівнях від місцевого до регіонального до державного та наднаціонального. Але на кожному рівні є свої механізми та інструменти її втілення. Якщо брати до прикладу наднаціональний рівень регіональної політики ЄС то вона вважається тематично упорядкованою і такою, що приймається на основі централізованих рішень та є компонентом заходів, спрямованих на усунення дисбалансу через правові і фінансові інструменти соціального, економічного розвитку регіонів ЄС, в тому числі з одночасним збереженням економічної і соціальної цілісності.

З кінця 1980-х років XX ст. у регіональній політиці країн-членів ЄС на зміну парадигмі старого регіоналізму прийшла парадигма нового регіоналізму, що передбачала зміщення від ресурсно розподільної моделі до інноваційно-симулятивної, де в останній ставиться акцент на здатності прогнозувати потреби ринку праці, зокрема, відповідно до змін технологій, ураховуючи, інформатизацію суспільства, використання соціального та

інституційного капіталу регіону (Див. Додаток Б. рис.1) Інноваційно-стимулююча модель має такі основні новації:

1. Базується на безпосередній фінансовій допомозі відсталим регіоном. Перехід до моделі «Європа через регіони», де на відміну від старої моделі «Європа регіонів» в основі є стимулювання саморозвитку регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності, а не безпосередньо фінансуванні регіонів. Спираючись на Маастрихський договір (1992 р.) вказано, що політика згуртування країн і регіонів віднесено було до головних пріоритетів ЄС і зазначено: «регіональна політика ЄС тепер є такою, що орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи невикористаний потенціал, а не виплачуючи компенсацію за проблемою минулого».
2. Механізми реалізації політики згуртування «перенесено» з національного на регіональний рівень, що дозволило концентрувати розподілені кошти у регіонах, які саме їх найбільше потребують. Тому регіони все частіше стають учасниками міжнародних відносин та інтеграційних процесів.
3. Відбувся перехід до моделі довгострокового розвитку на принципах децентралізації, що спрямувало на просування всіх регіонів, враховуючи інноваційний чинник зростання. Річні бюджети було замінено на 6-7 річні фінансові плани, що дозволено фінансувати довгострокові проекти. Реалізуючи такі багаторічні плани: фінансові плани 1988-1993 рр., 1994-1999 рр., 2000-2006 рр., 2007-2013 рр., 2014-2020 рр., 2021-2027 рр.
4. Впроваджується багаторівневе управління замість традиційного підходу «зверху донизу» і у свою чергу відбувся перерозподіл функціями між рівнями управління.
5. Посилаючись на значимість локальних особливостей розвитку територій і активів – матеріальних та нематеріальних, що потребує розвитку підходів до їх ідентифікації, зміни до утворень просторовим розвитком.

Напрями регіональної політики ЄС формуються під впливом глобалізаційних процесів визначаючи загальні принципи і підходи. Основні напрямки регіональної політики Західноєвропейських держав більшість пов'язані із долею проблемних регіонів (депресивних, слаборозвинутих та ін.) В цих країнах регіональна політика буде зорієнтована на зменшення розвитку між соціально-економічними показниками розвитку регіонів. Метою політики буде зменшення наявних диспропорцій у регіональному розвитку і запобігти виникненню регіональних дисбалансів у Європейському Союзі [8, с. 5]. В основі регіональної політики покладено такі принципи розвитку, співпраці, співіснування країн, регіонів, громад як:

1. Необхідно впровадження принципу інклюзивності під час вирішення завдань регіональної політики, яка зумовила загостренням, викликана негативним впливом «просторового» (інклюзивного) економічного зростання на регіональний розвиток за рахунок посилення дисбалансів та нерівномірностей розвитку.

Нова регіональна політика ЄС в контексті концепції інклюзивності робить акцент на питаннях стимулювання, інклюзивного зростання розвитку регіонів завдяки використаним ресурсам території, що не використовувалась раніше або використала обмежено чи не ефективно. Залучення потенціалу регіону до національного економічного розвитку та збереження територіальної єдності держави. Інклюзивний розвиток визначено як процес структурованих змін, що супроводжують поліпшення якості життя місцевого населення.

2. Принципи інтеграції і цілісності, що заклали основу ЄС. Політичне економічне зближення більш розвинених і менш розвинених регіонів країн ЄС реалізуються через інтеграційні процеси, які переміщуються з міжнародного рівня на міждержавний, регіональний рівень. «Зростання лідерів» змінився на потенціал синергії міжрегіонального співробітництва, яка формується на

основі досягнення ефективного використання регіональних ресурсів розвитку [62].

3. Децентралізації – перерозподіл повноважень між державою і регіонами з метою їх ефективного використання і заохочення регіональних ініціатив у здійсненні даної політики.
4. Партнерство – співробітництво між об'єктами різних рівнів – регіонів, держав та інше.
5. Принцип субсидіарності за яким нова регіональна політика ЄС базується на концепції багаторівневого управління, що передбачає узгодження і гармонізацію рішень, що приймаються на місцевому, регіональному, національному, наднаціональному рівнях. Органи ЄС реалізують певні завдання лише тоді коли регіони і країни-члени не можуть їх самотійно виконувати.
6. Орієнтація на ендогенний розвиток регіонів, що сприяє ефективному використанню ресурсів на певній території та забезпечення спроможності не використаних ресурсів і джерел.
7. Принцип додатковості – додаткових фінансів із структурних фондів ЄС, які доповнюють фінансові ресурси країн-членів, а не замінюють їх. Фінансування іде через три фонди політичного згуртування: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Фонд гуртування.

Спільна регіональна політика ЄС координує діяльність формування національної політики держав Європейського Союзу через Комітет регіонів, що складається з представників регіональної і місцевої влади. Він розробляє стратегії розвитку вносить пропозиції та корективи у структурну політику ЄС, залучаючи регіональні органи влади у процес ухвалення рішень на загальноєвропейському рівні [8, с. 5].

Деякі регіони стикаються з економічними, демографічними викликами та змінами, які відбулися у світі, що вимагає застосування нових рішень для

покращення ситуації. Застосовуються різні інструменти підтримки, зокрема гранти, кредити, програми, технічна допомога, консультації з відповідних питань. Але головним аспектом в цьому відіграє партнерство між різними рівнями управління, зв'язком із громадським та приватним секторами [74, с. 35]. До основних фондів та програм ЄС сприяє, сприяють розвитку різних регіонів та покликана на зменшення різниць у рівнях економічного життя та забезпечує збалансоване зростання можна віднести: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський аграрний фонд регіонального розвитку, Кохезійний фонд, останній який спрямований на зменшення нерівномірностей та підтримку менш розвинутим регіонам. Європейська територіальна співпраця (Interreg) – програма співпраці між різними регіонами ЄС і країнами-кандидатами у членство. Вона націлена на обмін досвідом, спільних проектів, інтеграційних ринків праці. Інша програма це Ініціатива Intelligent Specialisation – стратегія розумної спеціалізації, що виступає одним з головних підходів ЄС до просувань інноваційного розвитку і конкурентоспроможності регіонів. Вона направлена на укріплення головних галузей економіки кожного регіону, використовуючи при розробці регіональних стратегій використовує унікальні особливості. Ініціатива Urban Agenda for the EU (Урбаністична політика для ЄС) є одним із інструментів спрямованих на покращення розвитку і управління містами та міських територій. Її мета сприяння сталому розвитку міст, забезпечення якості життя мешканців, удосконалення управління урбаністичними питаннями [62].

Система програмного підходу структурних фондів базується на активному просуванні до соціально-економічної інтеграції в ЄС за допомогою зниження відмінностей у розвитку регіонів країн-членів та між ними.

Основним фондом являється – Європейський фонд регіонального розвитку, де зосереджено 60% усіх коштів, які виділяються країнам-членам ЄС. Його метою є зменшення диспропорцій розвитку регіонів, сприяння

розвитку депресивних регіонів, посилення конкурентоспроможності їх. Але країни-члени ЄС мають відмінний структурний розподіл асигнувань, за фондами, наприклад Данія і Люксембург – лише чверть фінансування припадає на Європейський фонд регіонального розвитку, тоді як половина виділених коштів на території співробітництва. Польща, Італія, Іспанія, Румунія на яких припадає найбільша частка фінансових асигнувань на політику згуртування становить близько 60%.

8. Акцент на людському і соціальному капіталі. Пояснюється тим що знання важливі для використання потенціалу території і спрямованість на локальні цінності та ідею згуртованості спільноті і громад, що збільшують вірогідність збільшити результати, сприятиме локальній готовності не лише брати участь, а й нести відповідальність за певні наслідки.
9. Принцип концентрації. Обмеження допомоги тільки такими видами діяльності, які мають велике значення для соціально-економічного згуртування ЄС.
10. Залежність характеру і типу фінансування від типу території. Базова допомога ЄС припадає на структурні фонди, основна – Європейський фонд регіонального розвитку. З 1980 року фактором розподілу коштів на політику згуртування є показник Валовий внутрішній продукт (далі ВВП) на одну особу населення регіонів. Регіони після шляху переходу за 2014-2020 роки були розподілені на три, а не на два як раніше. Отож вони становлять:
 - Найбільш проблемні (з ВВП на одну особу, не менше 75% серед країн ЄС);
 - Проміжна група (ВВП на одну особу має бути від 75 до 90%);
 - Найбільш благополучні (ВВП на одну особу населення понад 90%).

Цей поділ на три групи зберігся на період 2021-2027 роки.

Регіональна політика ЄС на період 2021-2027 роки має такі особливості, які пов'язані із порушенням правил видачі бюджетних коштів ЄС та усунення ними бюрократичних процедур. За новим фінансовим планом ЄС на 2021-2027 рр. «регіональний розвиток і згуртування» є одним із трьох елементів

другої цілі об'єднаних під назвою «Згуртованість і цінності». На політику згуртованості ЄС надаються кошти найменш розвиненим регіоном в розділі п'яти ключових інвестиційних пріоритетів:

1. Європа ближча до громадян через підтримку стратегії місцевого розвитку і сталого розвитку міст.
2. Більш розумна Європа через інновації, діджиталізацію, підтримка малого і середнього бізнесу.
3. Більш об'єднана Європа з розвитком транспортної і цифрової мереж.
4. Більш зелена без вуглецевої Європа, інвестиції у відновлювані джерела енергії.
5. Більш соціальна Європа, що охоплює підтримку зайнятості та освіти, соціальну інтеграцію і рівний доступ до медичної допомоги.

Відмінність фінансового плану 2021-2027 роки від попередніх:

1. Регіональна політика за масштабами асигнувань на цей період перевозить загальну сільськогосподарську політику. Основна частина фінансувань будуть проходити через Європейський фонд регіонального розвитку (226,3 млрд. Євро за 7 років).
2. Посилення координації між фінансовою політикою і регіональною політикою та стимулювання інвестиційної і інноваційної діяльності на рівні інтеграційних угруповань.
3. Впровадження принципу єдиної бюджетної і регіональної політики та спрощення правил надання бюджетних коштів ЄС на фінансування регіональних програм 2021-2027 роки [72, с. 74].

Загалом європейська регіональна політика не піднімає собою національну регіональну політику країн-членів ЄС. Кожна держава-член власними силами має розв'язувати проблеми національного регіонального розвитку, наприклад: розвивати інфраструктуру і сприяти підтримці інвестицій, сприяти ліквідації соціально-економічних диспропорцій на регіональному рівні тощо. Спільна регіональна політика ЄС координує

формування національної політики країн, які входять до її складу і впливає на різні політики соціально-економічного спрямування у рамках Європейського Союзу, надаючи їм регіонального виміру [58].

Не дивлячись на позитивні зрушення та тенденції розвитку ЄС., що у свою чергу забезпечити економічне зростання регіонів, посилення соціальної мобільності та якості життя населення. Відбулися також і негативні фактори, що вплинули на розвиток Європейського Союзу як: вихід Великобританії з ЄС, поширення пандемії COVID-19, російсько-грузинський конфлікт у 2008 році, громадянська війна у Сирії (2011-2025 рр), війна в Україні, кліматичні та екологічні проблеми тощо [13, с. 43]. Корона криза, як новий виклик призвів безпосередньо до економічних шоків. Пандемія вплинула на регіони не рівномірно, відображаючи різні регіональні можливості з охорони здоров'я, обмеження, які виникли у зв'язку з цим, що вплинуло на роботу в різних структурах, зокрема у органах влади. Її негативний вплив особливо вдарив по таких сферах як туризм, сфера послуг, готельно-ресторанний бізнес тощо. Військові конфлікти показали неготовність ЄС до швидкого дієвого реагування [9, с. 329]. Вплив війни в Україні на регіональну політику ЄС відобразився у такий спосіб:

1. Викликав асиметричний шок у країн-членів, зокрема країн, що межують з Україною і проявилися у припливі біженців, що створило додаткові потреби у видатках з бюджету ЄС і посилило ризики міжетнічних та міжконфесійних конфліктів всередині ЄС.
2. Виникла потреба у збільшенні витрат ЄС на зміцнення оборонної промисловості і технічної бази, що негативно відобразиться на фінансуванні регіональної політики [33, с. 34].
3. Проблема доступності природних ресурсів та особливо на енергоносії показало залежність країн-членів ЄС, зокрема від Росії, що у свою чергу веде до подорожчання на ці ресурси через шукання інших країн постачальників. Та

«розбиває єдність» через небажання деяких країн відмовлятися від дешевих енергоносіїв зокрема у прийнятті важливих рішень стосовно підтримки України на наднаціональному рівні [9, с. 329].

Спеціальні установи, що відіграють важливу роль у розробці і реалізації регіональної політики ЄС відносять:

1. Асамблея Європейських регіонів іншими словами міжнародна організація, політична і представницька форма регіонів, що спеціалізована на утвердження їх ролі у розвитку сучасної Європи та наданні можливостей брати участь у здійсненні європейської політики.
2. Комітет регіонів (консультативний орган) – представляє інтереси регіональних і локальних органів влади, забезпечує комунікацію між структурними владами ЄС і місцевих органів влади.
3. Асоціація ЄС прикордонних регіонів, яка надає інституційну підтримку, координація співпраці прикордонних регіонів, а також обмін досвіду у сфері регіональної прикордонної співпраці та збору і аналізу інформації щодо результатів такої співпраці й вироблення рекомендацій.
4. Конгрес місцевих і регіональних влад ЄС – основний підрозділ Ради Європи. Займається розробленням пропозицій, спрямованих на розвиток регіонального і місцевого самоврядування та забезпечення інтересів регіональної і місцевої влади у формуванні європейської політики. Моніторить та спостерігає за виборами в регіональних і місцевих органах влади.

Нині змінюються методи координації регіональної політики з галузевими і секторальними політиками розвитку. Пріоритетними секторами регіональної політики, сьогодні стали - транспортна, телекомунікаційна, інфраструктурна політика, а також підтримка бізнесу, політика у сфері зайнятості та підвищення кваліфікації трудових ресурсів, інноваційна, науково-дослідницька, екологічна політика тощо. Вагомого значення набув

процес планування, моніторингу і оцінювання ефективності регіональної політики; внесення коректив до наявних стратегій і програмних документів.

Новація в еволюції регіональної політики ЄС розглядається під самою її трансформацією від концепції єдиного центру до концепції мультицентризму при цьому з розвиненою вертикальною та горизонтальною координацією у процесі якої змінюються наголоси від зовнішньої допомоги до використання внутрішніх ресурсів, від надання субсидій до стимулювання інноваційного та кредитного потенціалу, від перерозподілу ресурсів на створення рівних можливостей, від прямих інструментів стимулювання на дострокові заходи формування конкурентоспроможності. Пріоритети країн-членів ЄС в регіональній політиці трансформувалися у напрямку досягнення конкурентоспроможності та стимулювання динамічного розвитку регіонів для сприяння соціально-економічного згуртування та вирівнювання диспропорцій у розвитку. Формування регіональних інноваційних систем на європейському рівні загалом сприяло усуненню недоліків централізації управління. Цей досвід полягає формуванні інноваційних систем ЄС як сукупності регіональних інноваційних систем координації роботи над якими здійснюється наднаціональна і національна організація управління. Саме інноваційна підтримка інноваційної діяльності у країнах-членів ЄС має організаційно-правову, інституціональну, фінансову, інформаційну компетенцій [75, с. 217].

2.1 Міжнародне законодавство щодо завдань, функцій, напрямів регіональної політики.

Договори становлять «первинне законодавство» Європейського Союзу, яке можна порівняти із конституційним законодавством на національному рівні. Тому вони виступають фундаментом Союзу, в тому числі відображають

обов'язки різних учасників процесу прийняття рішень, законодавчі процедури в рамках співробітництва та повноваження, надані їм [22].

Таблиця 1. Загальні договори Європейського Союзу

Договір	Дата набуття чинності	Основна мета	Значення для регіональної політики.
Римські договори	1 січня 1958 р.	Створити Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії.	Початок правового оформлення регіональної політики.
Єдиний Європейський акт	1 липня 1987 р.	Реформування роботи інституцій ЄС у рамках підготовки до вступу Іспанії та Португалії та прискорити процедуру прийняття рішень під час підготовки до	Йшлося про скорочення відмінностей між різними регіонами, особливо тих хто перебуває у менш сприятливих умовах.

		створення єдиного ринку.	
Маастрихтський договір	1 листопада 1993 р.	Запровадити елементи політичного союзу в рамках ведення спільної зовнішньої та внутрішньої політики і підготувати Євросоюз до створення валютного союзу.	Визначено основні механізми і напрямки регіональної політики. Заснований відповідно до договору Комітет регіонів.
Амстердамський договір	1 травня 1999 р.	Підготувати інституції ЄС до майбутнього розширення.	Підкреслювалася стратегічна важливість політики згуртування.
Ніццький договір	1 лютого 2003 р.	Реформувати інституції ЄС для їх ефективного функціонування	Його вплив на регіональну політику є непрямым і проявляється через загальні

		я після розширення.	інституційні зміни в ЄС.
Лісабонський договір	1 грудня 2009 р.	Зробити Європейський Союз більш ефективним у вирішенні глобальних проблем.	Посилення ролі Європейського та національних парламентів країн-учасниць та розподілення повноважень у різних сферах політики.

Джерело складено автором [37].

Загальні договори виступають основою формування регіональної політики ЄС у свою чергу макрорегіональні стратегії допомагають вирішити спільні виклики та можливостей відповідному макрорегіоні. Європейська Комісія здійснює координацію ключових етапів та реалізацію регіональних стратегій, але їх розроблення ініціюється державами-членами ЄС та країнами, що знаходяться в одній географічній зоні [22].

Макрорегіони – це території тісно пов’язані між собою зі специфічними потребами та проблемами. Для виявлення потенціалу співпраці, політичні лідери розробляють макрорегіональні стратегії.

Макрорегіональна стратегія – це інтегрована структура, схвалена Європейською Радою, яка може бути підтримана, зокрема, Європейськими структурними та інвестиційними фондами для вирішення спільних програм, що стоять перед визначеною географічною територією, що стосується держав-членів ЄС та третіх країн, розташованих у тій самій географічній зоні, які таким чином отримують вигоду від посилення співпраці, що сприяє

досягненню економічної, соціально-територіальної згуртованості. Стратегії працюють незалежно від кордонів, рівнів, секторів управління. Вони передбачають кращу співпрацю в макрорегіонах. Всі макрорегіональні стратегії супроводжуватися відповідним планом дій. Макрорегіональні стратегії ЄС отримують вигоду від широкого спектру зацікавлених стейкхолдерів. Законодавство на 2021-2027 рр. посилює їхню взаємодію з транснаціональними програмами Interreg, а саме Interreg Baltic Sea Region, Interreg Danube Region, Interreg IPA Adriatic, Interreg Interreg Alpine Space, які фінансують проекти та підтримку управління [39].

Генеральний директорат регіональної та міської політики ЄС виокремила певні напрями зміни ситуації у п'яти ключових сферах, які покладені в основу формування і реалізації макрорегіональних стратегій.

1. Підтримка малого і середнього бізнесу;
2. Поліпшення стану навколишнього середовища за рахунок великих інвестиційних проектів;
3. Інвестування в людський капітал через забезпечення доступу до працевлаштування, освіти, можливостей соціальної інтеграції;
4. Зміцнення досліджень інновацій та робочих місць, пов'язаних із дослідженням.
5. Модернізація транспорту та енергетики з фокусом на відновлювальні джерела енергії для боротьби зі зміною клімату [40].

Територіальні стратегії:

1 Стратегія найвіддаленіших регіонів Європейського Союзу. Регулюються Договором про функціонування Європейського Союзу. Виділяють 9 найвіддаленіших регіонів:

- Азорські острови і Мадейра (Португалія).
- Канарські острови (Іспанія).

- Гваделупа, Французька Гвіана, Мартініка, Майотта, Реюньйон і Сен-Мартен (Франція).

Стратегія ЄС щодо цих регіонів побудована на таких напрямках:

I. Міцне партнерство між регіонами, відповідними країнами Європи та Європейською комісією. Для цього вироблені такі інструменти.

1. Створення спеціальних платформ для обміну думками щодо інтересів та проблем найвіддаленіших регіонів.

2. Створення спеціальних цільових груп для вирішення конкретних питань певного віддаленого регіону.

3. Приділяється належна увага задля забезпечення інтересів віддалених регіонів при оцінці впливу європейської політики.

4. Звернення уваги на чутливі товари зовнішніх ринків у контексті переговорів щодо торговельних угод з країнами, що не є членами ЄС.

II. Ґрунтується на активах кожного регіону. Оскільки найвіддаленіші регіони мають свої специфічні багатства природи, які різняться біорізноманіттям, різним кліматом, корисними копалинами тощо. Тому Європейська комісія здійснює низку кроків для підтримки, ведення інновацій, інвестицій в ці регіони.

III. Сприяння зростання та створенню робочих місць:

1. Започатковуються спеціальні робочі програми.
2. Приділяється увага активам найвіддаленіших регіонів і конкретним потребам при складанні відповідних програм.
3. Активізувати зусилля з просування Erasmus + (транснаціональне партнерство ЄС у сфері освіти, професійної підготовки молоді. Основна мета – дозволити молодим людям отримувати навички і знання за кордоном для покращення своєї працевлаштованості.)

IV Посилення та масштабування співпраці.

Розгортання можливостей для нових інвестицій ЄС в пріоритетні та найбільш масштабні проекти в найбільш віддалених регіонах. Та сприяти співпраці між найвіддаленішими регіонами та їхніми сусідами. Здійснення контролю під час переговорів або реалізації міжнародних угод та партнерства [73].

Макрорегіональна стратегія.

Стратегія Європейського союзу для Дунайського регіону.

Робочий документ штату містить План дій, що супроводжують Стратегію Європейського Союзу для Дунайського регіону. Розроблена країнами та зацікавленими сторонами Дунайського регіону: Німеччина (Баден-Вюртемберг та Боварія), Австрія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Румунія, Болгарія, Хорватія, Молдова, Україна (регіони вздовж Дунаю) і Європейською комісією, призначена для вирішення основних суспільних викликів та спрямована на координацію існуючих політик та ініціатив у Дунайському регіоні.

Спрямована на вирішення таких викликів, що стосуються мобільності, енергетики, навколишнього середовища, соціально-економічні, безпекові [67].

Стратегія Європейського Союзу для регіону Балтійського моря.

Вона охоплює такі країни ЄС: Данія, Швеція, Німеччина (північні регіони), Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Польща. Спрямована на зміцнення співпраці в цьому регіоні та щоб спільно реагувати на виклики та сприяти екологічно відповідальному економічному розвитку.

Побудована на трьох цілях:

1. Врятувати море, мета полягає у досягненні належного екологічного статусу та біологічного різноманіття в морі та перетворення регіону на зразковий регіон для чистого та безпечного судноплавства.

2. Об'єднати регіон, зробивши енергетичну та транспортну систему країн регіону більш взаємопов'язуючою у тому числі найвіддаленіших регіонах Швеції, Фінляндії.
3. Підвищення добробуту шляхом усунення перешкод на внутрішньому ринку Балтійського регіону, розвиток спільних культурних, економічних, туристичних основ та заохочення інновацій за допомогою спільних програм.

Цілі поділені на комплекс заходів, що реалізується у сферах політик у формі макрорегіональних дій та допомагають спільно реагувати на спільні виклики в регіоні [68].

Стратегія Європейського Союзу для Альпійського регіону.

Ця стратегія стосується семи країн та сорока восьми регіонів, серед них – Німеччина, Франція, Італія, Швейцарія, Словенія, Ліхтенштейн. Цілі стратегії направлені на розбудову конкурентоспроможності регіону шляхом стимулювання економічного зростання та ведення інновацій. Зробити регіон екологічно стійкішим та більш привабливим. Зберегти культурну спадщину та природу регіону [69].

Стратегія Європейського Союзу для Адріатичного і Іонічного регіону.

Відноситься до таких країн як Греція, Італія, Словенія, Хорватія. Історично склалося, що регіон стикався із складними політичними та економічними обставинами, конфліктами. Тому існують ряд викликів, які потрібно вирішити:

- Слабка транспортна інфраструктура, природні та техногенні небезпеки, пов'язані із зміною клімату (наприклад: часті лісові пожежі). Потреба у розробці потенціалу (розвиток навичок, здібностей) у національних регіонах, місцевих адміністраціях та округах.

Стратегія супроводжується Планом дій, що має 4 ключові елементи:

1. «Блакитне зростання». Стимулювати інноваційне морське зростання шляхом сприяння сталому економічному розвитку, створенню робочих місць та бізнес можливостей.
2. Об'єднання регіону. Покращення зв'язку, транспортних та енергетичних мереж.
3. Якість навколишнього середовища. Співпраця по сприянню забезпечення доброго екологічного стану морських та прибережних систем тощо.
4. Сталий туризм. Розвиток регіону з точки зору інноваційного, сталого, відповідально якісного туризму [70].

2.2 Регіональна політика в країнах членів ЄС.

Галяс В., Феденюк С. виділяють 3 групи Європейського Союзу:

1. «Інтегровані країни» (Королівство Іспанія, Республіки Ірландія, Португалія, Греція та ін.) вони є найбільш розвиненими регіонами на території Європейського Союзу.
2. Високорозвинені європейські країни (Велика Британія, Франція, ФРН та ін.) характерним для них є відмінності у рівні розвитку окремих регіонів.
3. З низькою густотою населення, віддаленими регіонами із суворими кліматичними умовами (Королівство Швеція, Республіки Норвегія, Ісландія та Фінляндія) вони спрямовують зусилля на забезпечення збалансованого розвитку усіх регіонів [13, с. 9].

Розбираючи зарубіжний досвід регулювання розвитку регіонів потрібно зупинитися на окремих країнах. Хоч регіональні політики в ЄС здійснюються як єдина політика все ж беручи особливості розвитку кожної країни-члена, фактична реалізація загальних принципів відноситься до компетентності національних урядів [15, с. 3].

Існують різні моделі регіонального управління у Європі.

У Франції модель регіонального управління представлена плановим контрактом, де між різними органами влади існують плани регіонального розвитку, а саме у формі контрактної угоди, що виступають одним із засобів оптимізації розподілу відповідальності за регіональне планування. Вони являються централізованим елементом національної соціально-економічної системи планування. Дана модель визначає нормативно-правову, адміністративну, фінансову зацікавленість влади займатися розвитком країни та її окремих регіонів у середньостроковій перспективі. Вищезгадані контракти планування мають універсальний характер, тому що кожний регіон укладає такий контракт з державою на чотири роки, починаючи з 2000 року – на сім.

Процес планування містить діалог з різними ланками управління і узгодження на кожному рівні між відповідними органами. Даний контракт за змістом складається з обґрунтованої спільної програми дій, а саме між державою і районними адміністраціями та узгодження спільної програми на кілька років і фінансових зобов'язань, що містять: спільні цілі, конкретні дії по регіонах і заходи їх досягнення, зобов'язання по фінансуванню [38, с. 56]. Згідно з підписаним документом визначається поточний розвиток різних галузей: соціальної, економічної, екологічної тощо. Та дається вивчення перспектив та формальне узгодження національних і регіональних інтересів, окрім того вказують на актуальні виклики та їх вплив на розвиток відповідного регіону, окреслення зобов'язань, заходи і терміни їх реалізації, фінансову участь суб'єктів [19, с. 6]. Кошти на регіональне планування відправляються за такими напрямками: розвиток фізичної інфраструктури; програми узгодження дій, спрямовані на зони з особливими потребами; освіта та наукові дослідження; підвищення зайнятості; пожвавлення економічного розвитку. Також у Франції функціонує Міжміністерський комітет з проблем економічних дій і впорядкування територій, що спрямовує

урядові рішення у галузі регіональної політики, але у життя їх утілює Представництво з управління територій [38, с. 56].

Планові контракти відрізняються від інших систем здійснення регіональної політики в різних країн ЄС тим, що вони здійснюють паралельно з концентрацією відносно представників держави у регіонах та децентралізацією відносно регіональних властей. Вони внесли у дії регіональних перфектів потужний регіональний елемент, сформували, зміцнили нову роль регіональних влад, забезпечили засіб формального узгодження між ними [59, с. 97].

Інша модель регіонального управління має назву Спільна участь у вирішенні задач, яка характерна для Німеччини і для федеративних держав та міждержавних утворень організаційна складова самого організму управління регіональним розвитком передбачає утворення окремого державного органу управління, яке буде займатися здійсненням регіональної політики і координувати заходи, як загальнодержавні, так і регіонального органу влади [38, с. 56].

В Основному Законі Німеччини статтями 28 і 30 встановлено головну відповідальність за регіональну політику за землями і районами. Для виконання землями і районами максимально ефективно свої обов'язки відіграє федеративний рівень [59, с. 97]. Також у Німеччині дія не менш важливий нормативно-правовий акт, щодо регіональної політики - «Федеральний закон про федеральне планування» Він містить чотири розділи в якому розписано загальні положення принципи регіонального розвитку та розписано про планування, розмежовуюче повноваження органів державної влади на регіональному та федеральному рівнях [23, с. 54].

У Німеччині інтегроване просторове планування, що включає цілі та принципи просторового розвитку даної держави, вони визначаються для розвитку і регулювання, забезпечення простору і включають три рівні:

федеративне управління, планування федеративних земель, муніципальне планування. На федеративному рівні визначаються принципи управління та приймаються найважливіші рішення, але процес просторового планування реалізується в межах системи децентралізованого управління, де регіони мають вплив на процес ухвалення рішень. Конференція міністрів існує як координаційний інститут між національним урядом і федеративними землями, роль якої це координація політичного розвитку між федеративним і регіональними рівнями.

У розробці завдань для виконання регіональної політики між центральним урядом та рівнями територій, території мають значну роль у формуванні політичної волі на федеративному рівні через участь Державної ради Німеччини. Розповсюджений принцип субсидіарності та делегування завдань між центральними та децентралізованими рівнями влади [33, с. 34].

Діє національний інструмент у вигляді конституційного механізму узгодження між землями і федеративним рівнем в області регіонального розвитку. Це спільне завдання з метою вдосконалення регіональних економічних структур, які надають землям повну, обмежену менше загальнонаціональними правилами, відповідальність здійснення політики регіонального розвитку. На це спрямована розробка концепцій інтегрованого регіонального розвитку, що передбачає участь всіх відповідних органів влади відповідного регіону і є гнучким інструментом регіональної політики, які сприяють розвитку та більш ефективному встановленню пріоритетів і цілей [59, с. 97].

Регіональна корпорація, застосовується у таких країнах – Італія, Нідерланди, Бельгія. Дана модель функціонує у формі інвестиційних компаній і регіональних цільових фондів [38, с. 56]. До прикладу у Бельгії рішення стосовно регіональної політики приймаються регіональному

адміністраціями якщо це стосується великих проектів, а для малих проектів приймається рішення Регіональним міністерством економіки [15, с. 3].

Територія Італії розподілена на 20 областей, 5 з яких мають особливий статус, виділення цих областей спричинене в першу чергу історичними, а потім політичними, географічними особливостями. В Італії, згідно ст. 5 Конституції вказується, що республіка пристосовує принципи і методи свого законодавства до завдань автономії та децентралізації. Згідно Конституції Італії, провінції, комуни, регіони визначені як автономні утворення мають свої статuti, повноваження і функції. Регіони мають особливу форму автономій. Специфіка їх статусу визначена у статутах в яких згадується: сфери конкретного законотворення, сфери судової юрисдикції і процесуальних норм, питань щодо загальних правил в освіті, охорони довкілля, екологічної системи, пам'яток культури тощо. Згідно ст. 117 Конституції Італії законодавча влада здійснюється державою та регіонами. В цій статі визначається питання, де держава має виняткове законодавство, наприклад: оборона та збройні сили, державна безпека, зовнішня політика та міжнародні відносини держави, виборче законодавство, органи управління та основні функції муніципалітетів, державні органи, валютна система тощо. До питань сумісного законодавства відносять: міжнародні відносини та відносини з регіонами Європейського Союзу, зовнішня торгівля, цивільний захист, територіальний уряд, гармонізація державних бюджетів та інше [12, с. 5].

Регіони наділені законодавчою владою можуть порушити питання перед Конституційним Судом про неконституційність закону держави, прийнятим з втручанням у сферу їх компетентності, з таким самим позовом може звернутися і уряд вирішив, що закон був прийнятий поза компетентністю регіону. Регіони також наділені і регламентованою владою тобто мають право створювати правові акти, які наділені законною силою. Основним

законом країни передбачено фінансову і економічну основу регіонів для здійснення ними своїх повноважень. Вони відзначаються фінансовими і матеріальними автономіями. Саме тут проявляється недолік регіональної політики у сфері економіки і фінансування, який являються у нерівномірності розподілу бюджету та фінансовими і економічними можливостями регіонів. Це викликає нерівномірний розвиток регіонів який різниться між Північчю та Півднем [7, с. 29].

У ст. 121 Конституції Італії закріплено інститути місцевої влади:

- Регіональна рада – здійснює законодавчу владу, якою наділений регіон і є суб'єктом законодавчої ініціативи, а на рівні держави наділений повноваженнями щодо внесення змін до законопроектів до палати Парламенту.
- Джунта – виконавчий орган регіону.
- Голова джунти – представляє регіон, керує діяльністю джунти несе за це відповідальність, видає регламентовані акти [34].

Через регіональні конфлікти, які виникали неодноразово за всю історію Іспанії в цій державі встановився унітарний устрій, але прагнення регіонів до автономії завжди мало місце. Конституція 1978 року закріпила існування так званої держави автономій, відмовившись від централізації. Таким чином надавалася історична, культурна, економічна свобода і було створено 19 регіональних автономних об'єднань. В Конституції встановлено дві можливі асиметрії. За першою, яку називають спеціальною (Foral) цей режим стосується лише країни Басків і Наварри. Інший «Загальний» режим поширюється на інші автономні території. Головна відмінність полягає у тому, що регіони спеціального режиму мають повноваження щодо збирання податків на регіональному рівні. За формою державного устрою внаслідок «фуеролістичної» традиції Іспанія де-юре – унітарна, де-факто визнана як регіональна держава [76, с. 75].

За Конституцією в Іспанії передбачено трирівневу систему територіально-адміністративного поділу країни. Уряд наділений повноваженням організації провінцій, автономних областей, муніципалітетів. Основний закон держави затверджує єдність та цілісність держави і нації, але через історичні особливості існують національності та регіони, що мають автономію. Формування нової системи регіональної політики в Іспанії супроводжується конфліктами між центральними органами влади і місцевою владою. Налагодження ситуації вдалося після підписання Пакту про автономії, де зазначаються принципи регіонального самоуправління та міжрегіональної солідарності [45, с. 272].

У Норвегії під регіональною політикою розуміють політику соціально-економічного розвитку для конкретних регіонів та загальнонаціональну політику для досягнення цілей міжрегіонального балансу. Конкретна регіональна політика у даній країні була вперше сформована у післявоєнні роки, але у 1950-х роках розглядається як особлива сфера національної політики.

Регіональна політика протягом останніх сорока років було обмежена прямими тобто орієнтована на фірми і підприємства та непрямыми (орієнтована на місцеве самоврядування) заходами. З 1995 року в регіональній політиці виробилися нові ідеї та акценти покликані на розвиток та покращення добробуту і розвитку у периферіях та соціально орієнтовану політику. Перший Фонд регіонального розвитку у 1961 році шляхом об'єднання різноманітних фондів, які створили після Другої світової війни для відновлення різноманітних сферах життєдіяльності. У 1993 році на зміну Фонду регіонального розвитку створили новий фонд – «Державний промисловий і регіональний фонд».

Після вступу Норвегії до складу ЄС відбулося переосмислення проблем регіонального розвитку. Наслідками адаптації регіонального політики стали:

1. Регіональна політика на національному рівні повинна відповідати конкретній політиці ЄС.
2. Поширення програм, фондів ЄС на здійснення регіональної політики в Норвегії.
3. Економічний розвиток, економічна політика в регіонах змінилася та пристосувалася до конкурентного контексту ЄС.

Ще до приєднання до ЄС Швеція почала змінювати напрями регіональної політики. Урядова пропозиція 1993/94 рр. визначила, що регіональну політику потрібно розглядати як частину національної політики, яка повинна орієнтуватися на зростання добробуту населення. Після вступу Швеції до ЄС у 1995 році регіональна політика поступово інтегрувалася до регіональної політики ЄС. Гармонізація регіональної політики Швеції та ЄС стали «регіональні угоди про зростання» [80].

У Швеції сформовано систему при якій регіональні адміністрації реалізують загальні національні директиви. При Міністерстві промисловості та торгівлі сформовано підрозділи, до сфери діяльності яких належить розробка регіональної політики та контроль за діяльністю реалізації регіональної політики та підтримка зв'язку з даного питання з Європейською Комісією. Формування стратегій розвитку регіонів здійснює Адміністрація ради відповідного графства [78].

У Швеції одним із центральних елементів регіональної політики є концепція «регіонального балансу». Головна мета політики це мінімізація регіональних дисбалансів [80]. У цій країні існує інституція – Швецький національний контрольно-ревізійний офіс (NAO) який перевіряє організацію уряду, управління та контролю за політикою регіонального розвитку.

Регіони як суб'єкт регіонального розвитку несуть відповідальність за регіональний розвиток певного регіону, а також залежать від ініціатив центрального уряду в різних політиках, а також залежить від урядових

установ і міністерств. Тому координація між різними секторами та адміністративними рівнями є важливим елементом для регіонального розвитку. Через те що регіони мають різну економічну спроможність часто покладаються на співпрацю з урядовими установами. Співпраця агенцій з регіонами значною мірою залежить від мети та цілей регіональної політики.

Напрямки політики в новій Урядовій Національній стратегії регіонального розвитку на період 2021-2030 рр. було диверсифіковано в напрямки сталості, враховуючи широкі суспільні виклики [56].

Одна із відмінностей між регіональною політикою Швеції та Норвегії в історичному розрізі. Полягають у тому що у Норвегії регіональна політика як чітко визначена сфера виникла на десятиліття раніше ніж у Швеції [80].

В Естонії діє Рада з регіональної політики, де представлено приставників із всіх міністерств, адміністративних округів і місцевого самоврядування [38, с. 56]. У Фінляндії основною інституцією з формування регіональної політики є Міністерство внутрішніх справ через координацію діяльності центральних міністерств різних напрямків. Головні рішення щодо соціально-економічного розвитку регіонів приймаються централізовано, а регіони приймають окремі рішення в рамках невеликих проектів.

У Польщі формування концепції регіонального розвитку співпало з адміністративною реформою, основними ідеями якої були: делегування широких повноважень регіональним органам влади згідно принципу субсидіарності та децентралізації влади [15, с. 3].

Польщі діє Державна рада територіального розвитку (далі Рада). До складу якої входять представники законодавчої і виконавчої влади. До компетенції Ради відносять підготовка пропозицій щодо формування регіональної політики, оцінок у галузі територіального управління. Законом «Про принципи підтримки регіонального розвитку» заклало інституційне оформлення конкретної системи взаємовідносин між центром і регіонами

(воєводствами), ухвалений у травні 2000 року, цей закон має певні особливості, а саме:

1. Рівноправна рівність сторін, що укладають контракт;
2. Гарантується доступ до будь-якої інформації, яка є центральних органах влади та органах регіонального самоврядування;
3. Визначено заходи центральних органів щодо підтримки регіонів та заходи, що реалізуються такими регіональними органами;
4. Передбачена фінансова відповідальність сторін за невиконання контракту.

Польща протягом 90-х років XX століття стала лідером серед держав Центрально-Східної Європи за кількістю агентств регіонального розвитку – 90% від усіх там зареєстрованих організацій. Нині у Польщі діють агентства регіонального розвитку національного рівня середніх – Польське агентство регіонального розвитку, Агенство промислового розвитку, що координують дослідження з питань регіонального розвитку та допомагають втілювати програми на місцях і Національ асоціація агентств регіонального розвитку, яка здійснює розробку навчальних програм для урядовців регіонального і місцевого рівнів, проведення круглих столів, семінарів, консультацій по обміну певною інформацією. Їхньою особливістю є чітка прив'язка до адміністративно-територіального устрою, більшість із агентств регіонального розвитку створено із ініціативи воєводств чи місцевого самоврядування [38, с. 56].

В Угорщині ключовою ідеєю регіонального розвитку в 90-х роках XX ст. було реформування регіональної політики та пошук внутрішнього потенціалу для розвитку сільських територій. Основним завданням регіональної політики було визначити сприяння розвитку ринкової економіки в усіх регіонах та скорочення нерівності між регіонами і стимулювання ініціатив на регіональному рівні. Спеціальним органом на національному рівні, яка впливає на формування регіональної політики є Національна рада

регіонального розвитку, а на рівні регіону відповідно регіональні ради розвитку. Але реалізація основних завдань регіональної політики знаходиться у компетентності Міністерства сільського господарства. Крім вище згаданих органів, що займаються питаннями регіональної політики відносять: національні економічні палати, державні компанії на національному і локальному рівнях, наукові установи і фонди.

В Австрії законодавча база не розмежовує компетенції за проведення регіональної політики, а не формально поділяє сфери повноважень між федеративним рівнем та адміністраціями земель і місцевими управліннями. Сприяння розвитку регіонів здійснюється відповідно до спільних проектів, що фінансуються та реалізуються федеральним урядом з адміністрацією відповідних земель. Питанням координації проектів у всіх сферах займається Адміністрація Федеративного Канцлера, до складу якого входить спеціальний департамент із питань регіональної політики [9, с. 329].

На відміну від інших країн Центрально-Східної Європи у Чехії було створено Міністерство регіонального розвитку (1996 р.), поряд із ним міністерство Центрального регіонального (місцевого) розвитку, Національний комітет програмування і моніторингу, економічного і соціального згуртування, які є соціальними інституціями національного рівня щодо здійснення регіональної політики, а також Регіональні уряди, регіональні комітети програмування і моніторингу, агентства регіонального розвитку, що являють собою інституції регіонального рівня.

Конституції Румунії в ст. 120 основним принципом державного управління адміністративно-територіальними одиницями є принцип децентралізації, місцевої автономії. Один з головних органів здійснення регіональної політики у регіонах є повітової ради, що являються державним органом адміністрації, які координують діяльність комунальної та місцевих рад. Перфект є представником уряду на місцевому рівні, який очолює

децентралізовані публічні служби міністерств його обов'язки встановлюються відповідним законом. Між перфектами з одного боку, місцевими радами та мерами, а також повітовою радою з іншого боку, відносини підпорядкування відсутні [35].

Румунії у 1998 року було розпочато розробку правового контексту регіонального розвитку шляхом прийняття Закону щодо регіонального розвитку Румунії. В цьому законі ідеться про принципи, цілі, інструменти, установи для здійснення цієї політики. Цей закон став важливим кроком до адаптації регіональної політики Румунії до процедур і принципів, цілей ЄС.

Румунія має розгалужену систему структур та інституцій, що відповідають за регіональний розвиток. На регіональному рівні існують дві інституції, які займаються регіональною політикою: Агенство регіонального розвитку і Рада регіонального розвитку. На національному рівні: Національне агентство регіонального розвитку і Національна рада регіонального розвитку [77, с. 69].

Агентство регіонального розвитку займається реалізацією програм регіонального розвитку та виконання планів управління коштами; визначення депресивних територій та оформлення відповідної документації; розробка та подання на затвердження Раді регіонального розвитку стратегії та програми регіонального розвитку; залучення фінансових джерел до Фонду регіонального розвитку; звітування щодо належного управління.

Рада регіонального розвитку має такі повноваження, щодо затвердження проектів регіонального розвитку; аналіз і ухвалення рішення стосовно програм і стратегій регіонального розвитку; затвердження критеріїв, пріоритетів розподілу ресурсів Фонду регіонального розвитку; моніторинг використаних коштів; забезпечення досягнення регіональних цілей.

Національна агенція регіонального розвитку здійснює такі повноваження як розробка національної стратегії та програм регіонального розвитку;

заохочення співпраці між регіонами; допомога радам регіонального розвитку; розробка критеріїв, способів розподілення ресурсів Національного фонду регіонального розвитку; представництво національних інтересів у системі Європейських комісій; координація впровадження національного плану.

Міністерство регіонального розвитку (до 2000 р. Національна рада регіонального розвитку) до повноважень відноситься: затвердження регіональної стратегії розвитку та національної програми регіонального розвитку; надання пропозиції Урядові щодо формування Національного фонду регіонального розвитку; затвердження критеріїв, пріоритетів і способів розподілу ресурсів між фондами регіонального розвитку.

Фінансування регіонального розвитку здійснюється через систему Національного та територіальних фондів регіонального розвитку. Щорічно держава виділяє кошти на потреби регіональної політики, управління коштами здійснює Національний фонд регіонального розвитку. Він також може залучати як внутрішні так і зовнішні джерела фінансування [66, с. 149].

У Болгарії реалізація державної регіональної політики здійснює Міністерство регіонального розвитку та громадянських робіт спільно з Радою регіонального розвитку, що є соціальною інституцією національного рівня і регіональні адміністрації, що є інституціями регіонального рівня [38, с. 56]. Основними документами здійснення цієї політики є Оперативна програма «Регіональний розвиток» та Національна стратегія регіонального розвитку. У цих документах сформовано цілі, пріоритети регіональної політики, окресленні стратегічні напрями її здійснення [66, с.149].

2.3 Особливості реалізації державної регіональної політики в інших країнах розвиненої демократії.

Орієнтири сучасної регіональної політики у зарубіжних державах:

1. Фокусування регіональної політики здійснюється на людей їх навички та інноваційні можливості.
2. Стратегії регіонального розвитку включають заходи щодо вирішення питань сталого розвитку та добробуту людини, економічного розвитку.
3. Регіони враховують невикористаний потенціал і шукають можливості для розвитку, а не лише розв'язують існуючі суперечності.
4. Заходи стратегії регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності прикріпленні відповідними фінансовими ресурсами.

У зарубіжних державах склалася триланкова система управління соціально-економічним розвитком. Поруч із центральними органами управлінською діяльністю займаються великі локальні і регіональні структури. Перші ж здійснюють макрорегулювання процесом соціально-економічним розвитком. Саме там формується законодавче середовище, що у свою чергу регламентує всю діяльність територіального управління, зокрема. У деяких країнах регіональна політика здійснюється спеціалізовані державні дорадчі або директивні органи. Наприклад у Канаді діє Кабінет Міністрів з питань економічного і регіонально розвитку.

У Сполучених Штатах Америки основною формою регіональної політики є цільові регіональні програми. Загальнодержавні регіональні програми на рівні федеральної законодавчої і виконавчої влади і фінансується з Федерального бюджету. Конгрес США визначає генеральні цілі регіональних програм і сукупність приватних програмних заходів. Періодично Конгрес проводить слухання про хід реалізації здійснених програм. Для вироблення та координації політики регіонального розвитку на федеральному рівні бере участь велика кількість підрозділів: управління з розробки політики,

Адміністративно-бюджетне управління при президентові, міжвідомча координаційна рада, федерально консультативна рада з економічного розвитку, федеральні регіональні ради при Урядові. У США функціонує Президентська комісія з питань федералізму, яка займається підготовкою аналітичних звітів та рекомендацій для Конгресу і Президента для вироблення шляхів вдосконалення федеративних відносин та їх координацію поточної діяльності федеративної адміністрації з питань удосконалення міжрегіональних відносин.

Керівництва регіональними програмами здійснюється не лише державними регіональними органами влади, а й спеціальними незалежними установами в системі Федерального Уряду та спеціально створених федерально-штатних органів [9, с. 329].

США мають практичний досвід з створення і функціонування агентств регіонального розвитку, поширеною її організаційною формою якої є державна інспекційна корпорація. Її діяльність покладена на політику концентрацій державних інвестицій, що спрямовані на розвиток міст, що здійснюють вагомий позитивний економічний вплив на відсталу економічну периферію. Потім від політики державних інвестицій поступово перейшли до дольового фінансування регіональної політики із створення федеративного центру регіону, місцевих громад, що вплинуло на об'єднання всіх груп інтересів стосовно цілей регіонального розвитку. Прикладом такої державної корпорації була Адміністративна долина Теннесі.

Основним робочим органам у Японії в державному апараті, щодо розробки регіональної політики, програм і планів соціально-економічного розвитку регіонів здійснює Управління економічного планування [38, с. 56]. Основним концептуальним документом регіональної політики є «Національна просторова стратегія» або Національний план. Довгострокова стратегія регіонального розвитку Японії містить концепцію регіональних

планів, які оцінюють проблеми, поточну ситуацію, можливості та координацію між регіонами. В Національному плані покладений мережевий підхід до регіональної політики та загальної структури. В стратегії містяться такі проблеми, які потребують вирішення: проблеми депопуляції, стійкості до стихійних та екологічних лих, регіональної поживавленості, а також про конкурентоспроможності та інновації. До недоліку Національного плану Японії можна віднести слабо наголошену систему моніторингу та схильність до тенденцій запровадження стандартизованих рішень [9, с. 329].

У Канаді архітектура регіональної політики побудована на основі федерації та принципі надання рівних можливостей, як закріплені в Конституції. У 1987 році Федеративний уряд запровадив суттєво нову структуру політики регіонального розвитку. Для Атлантичної та Західної Канади були сформовані агентства регіонального розвитку (RDA) з окремими відомчими структурами і державними міністерствами (Агентство можливостей Атлантичної Канади (ACOA) і Західна економічна диверсифікація Канади (WED)). Через пару років аналогічні агентства виникли для регіонів Квебеку та Північного Онтаріо.

У «новому регіоналізмі» у 2000-х роках покладено інновацію як генерування та застосування нових ідей для всіх регіонів. З початку 2000-х років федеративні уряди як консерваторів так і лібералів було запроваджено низку територіальних національних агентств, які використовували гібридні контракти для місцевої політики, які в першу чергу стосувалися в управлінні економічною сферою [79].

Канаді основним Законом регіональної політики – «Положення про промисловий та регіональний розвиток» це нормативно правовий акт в якому визначено розвиток промисловості та регіонів Канади. Слід підкреслити, що в цій країні регіональний розвиток регулюється сукупністю провінційних,

федеративних законів, програм і політик, які часто змінюють і адаптують до обставин [9, с. 329].

Висновок до Розділу II

Отже, європейський та світовий досвід реалізації регіональної політики має на меті зосередження на скороченні регіональних диспропорцій та покращенню економічного добробуту на всіх рівнях. Якщо говорити про регіональну політику ЄС, то вона враховує унікальні особливості кожного регіону та його потреби. Нормативно-правова база регіональної політики ЄС складається з основних договорів, наприклад Договору про Європейський Союз, але існують і вторинні акти, такі як регламенти, директиви, рішення, що конкретизують та реалізують політику ЄС у здійсненні регіональної політики.

Узагальнюючи можна підкреслити, що регіональна політика у світ має різноманітні типи та підходи щодо її здійснення. Це у свою чергу залежить від історичного розвитку, політичної системи, режиму, які склалися у країнах. Загалом впровадження регіональної політики залежить від цілей, потреб, особливостей конкретної країни та її регіонів.

Розділ III Перспективи впровадження закордонного досвіду регіональної політики.

У державах унітарного устрою центральні органи влади в політиці на місцях мають більший вплив ніж у держав із федеративним устроєм. Але це не доводить того щозабезпечується повноціна реалізація повноважень державних органів влади. Лише добре зважені державна регіональна політика, в основу якої покладено фундаментальні теоретичні розробки з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників, здатна вплинути на радикальний підхід до розвитку окремих регіонів методом застосування інноваційних форм і механізмів.

Питання удосконалення державної регіональної політики містить сукупність питань пов'язаних з напрацюванням сучасних, нових підходів до формування системи регіонального управління. Нині для країн ЄС розуміння державного впливу на розвиток регіонів є основою внутрішньої політики, що у свою чергу було вироблено порядок виконання цих зазначених завдань. Внутрішнє і зовнішнє міжрегіональне співробітництво в рамках ЄС виробив функціональний центр в управлінні між національним та місцевим рівнем. Тому сьогодні, крім традиційних рівнів влади: наднаціонального, національного, сформувався третій рівень – регіональний. Нині в ЄС сучасний регіональний розвиток пов'язаний з процесом децентралізації, що є однією з складових частин комунітарної політики. Відцентрові процеси характерні для Іспанії, Німеччини, Австрії, Франції, Італії, Бельгії та ін. Воно полягає в розумінні прав місцевої влади на управління всіма сферами суспільного життя.

Зміна парадигми регіонального розвитку відбувається під впливом об'єктивних чинників розвитку держави, що призводить до трансформації пріоритетів, що у свою чергу призводить до зміни принципів регіонального управління. Нова модель управління регіональним розвитком має полягати в

оптимальному поєднанні самостійності регіонів, у першу чергу в сфері врегулювання поточних аспектів регіонального розвитку, і координації для стимулювання значення центру, представляючи інтереси суспільства і країни в цілому. Поєднання цих складових при врахуванні місцевого самоврядування є основою успішного реформування системи державного управління регіональним розвитком.

Доцільно розглядати зміну функцій управлінням регіональним розвитком крізь призму безперервності і гнучкості управлінської діяльності, яка спрямована на впровадження локальних стратегій регіонального розвитку і адаптація регіональної політики до умов господарювання, що змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх викликів. Пріоритетною цілю державного управління регіональним розвитком є усунення перешкод і викликів під час формування та реалізації регіональної політики [55, с. 29].

Поточний стратегічний пріоритет інституційних трансформацій у системі регіонального державного управління України – трансформація нової моделі, впровадження процесу децентралізації, імплементація позитивного зарубіжного досвіду з збереженням самобутнього розвитку регіону, адаптація законодавства до європейських стандартів.

Існують такі європейські моделі регіонального управління як Планових контрактів характерна для Франції, колективне вирішення завдань, наприклад: Німеччина, Регіональна корпорація, застосовується у таких країнах – Італія, Нідерланди, Бельгія, Канада, США (див. Додаток В. рис. 1).

Отож, аналіз європейського досвіду підтверджує, що реформування регіональної політики, полягає у взаємодії України з міжнародними інституціями для включення загальноєвропейський процес міжрегіонального співробітництва до стандартів територіальних утворень, що діють у ЄС і можна впровадити до українських реалій, розбудови регіональної політики на основі визначених засади взаємодії держави і регіонів їх регламентація

взаємовпливу і продовження процесу децентралізації на рівні взаємодії «держава-регіон». Під час розроблення стратегії регіонального розвитку, крім впровадження європейського досвіду також потрібно застосовувати програмно-цільовий підхід, який передбачає формування ієрархії цілей при стратегічному плануванні регіональної політики. Створення взаємопов'язаних програм, формування бюджетного спеціального організаційного утворення та розподіл наявних ресурсів.

Залежно від ступеня потенціалу регіону, можна виокремити такі сценарії його розвитку:

1. Консервативний, за яким потужності регіону, реалізується у повній мірі, відбувається повне збереження поточних показників економічного зростання регіону, нестабільність зовнішньої кон'юнктури, демографічний спад.
2. Регресивний, де потенціал не реалізується, відбувається занепад економіки, демографічна криза, збільшення рівня міграції, як внутрішньої так і зовнішньої, розбалансованість господарських зв'язків.
3. Прогресивний, коли потенціал повністю реалізується, інтенсивний інноваційний розвиток, вихід на міжнародні ринки збуту, транскордонне співробітництво, позитивний демографічний тренд.
4. Інноваційний, потенціал розвитку регіону загалом реалізований, відбувається постійна модернізація економіки, інвестування, розвиток регіональних інноваційних систем, створення інноваційних парків, розвиток інфраструктури, позитивний демографічний тренд.

Використовуючи європейський досвід побудови стратегій регіонального розвитку, нестандартних методів управління розвитком регіонів відповідно функціонального розподілу з відповідними їм, специфічними методами можна застосувати наступну концепцію, за прикладом управління економічним розвитком регіону (див. Додаток В. рис. 2). Дана стратегія є основою для кожного регіону, тому має трансформуватися у ті відповідні

завдання, які є першочерговими для певної територіальної громади з зазначеними термінами реалізації. Успішність впроваджених усіх зазначених заходів мають спостерігатися з боку органів державної влади та громадянським контролем. Формування стратегії економічного розвитку регіону передбачає визначення мети, цілей, завдань із визначених фінансових можливостей регіону та при необхідності залучення коштів з боку бізнесу, держави, міжнародних інвестицій [19, с. 64].

Європейський досвід свідчить, найуспішніші регіони – ті що зосереджують свої зусилля на покращення внутрішніх умов, що у свою чергу сприяє залученню інвестицій. До цих умов можна віднести – повноваження, напрями концепції діяльності, які реалізуються регіональними і місцевими зацікавленими сторонами. Корисність застосування результативних заходів залежить від того, наскільки добре регіон вміє діагностувати та вирішувати внутрішні проблеми, використовуючи при цьому наявні ресурси і можливості.

Ще однією тенденцією розвитку ЄС – скорочення бюджетів для реалізації регіональної політики. Основна увага направлена на збільшення програм підтримки конкурентоспроможності й програм зближення для регіонів і міст нових членів ЄС. В Європейському Союзі сконцентровані на створенні дієвих економічних стимулів у регіонах, направлених на розвиток регіональної і місцевої економічної ініціативи та забезпечення саморозвитку регіонів.

Важливим документом, що визначатиме наступні кроки в удосконаленні політики регіонального розвитку є оприлюднений звіт Єврокомісії від 30 жовтня 2024 року, щодо готовності України вступу в ЄС. Згаданий документ можна сприймати як своєрідний «екзаменаційний лист», де особливої уваги розділ 22 що стосується регіональної політики [17, с. 53]. Аналізуючи даний розділ, можна виокремити такі напрямки, які потребують доопрацювання з боку нашої держави. До прикладу те що стосується законодавчої бази, то

Державну стратегію регіонального розвитку необхідно перевести на практичні кроки з достатніми ресурсами для її реалізації. Необхідно оновити «архітектури» планових документів, які повинні спрямовані на спрощення чинної системи планування регіональної політики розвитку. З боку державу засвідчити поступове узгодження законодавства з регіональною політикою ЄС. Оскільки потенціал встановлення зв'язків з територіальними групами територій співробітництва в застосуванні різних політичних інструментів поки ще не використано повною мірою.

Зміни щодо інституційної бази повинні бути направлені на продовження розбудови потенціалу Міністерства розвитку громад та територій України та зокрема забезпечити належне кадрове забезпечення для регіонального розвитку. Розглядаючи адміністративну спроможність, то координаційна система в рамках регіональної політики ще не створена, з центральною роллю уряду, бажано на основі Міжвідомчої координаційної комісії та посиленню і систематичною участю регіональних і місцевих зацікавлених сторін, включаючи асоціації місцевого самоврядування у розробці, впровадженні та моніторингу процесів.

Реалізація програм політики згуртування вимагає створення системи належного фінансування і контролю. Оскільки розподіл бюджетних коштів має бути пов'язаний з регіональними і місцевими стратегіями розвитку та секторальними стратегіями, враховуючи необхідність середньострокового бюджетного планування і забезпечення надійної системи відстежування і звітності про витрати. У рамках дії PIM (Public Investment Management) важливо, щоб Україна визначила процес планування та забезпечила розподіл фінансування відповідно до прозорої методології пріоритизації зі суттєвим залученням субнаціональних органів влади. Потребує посилення громадського нагляду за практикою державних закупівель [63].

Оскільки Public Investment Management – це система управління публічними інвестиціями та ефективного використання бюджетних коштів націлених на найважливіші продукти, які відповідають стратегічним цілям в умовах війни. Реформа управління публічними інвестиціями підкреслює критичну роль стратегічного планування на рівні громад, а саме наголошується на, розробці та затвердженні локальних стратегій розвитку. Так завдяки РІМ громадам пропонується ефективний інструмент визначення пріоритетів й спрямування ресурсів, що відповідають стратегічним цілям, особливо в умовах війни. Такий підхід гарантує прозорість, відповідальність і ефективність у використанні бюджетних коштів, сприяючи довгостроковому розвитку громад. Її можна ефективно застосовувати під час реалізації регіональної політики, але дана система потребує ще формування методології планування, пріоритизації та відбору публічних інвестиційних проектів, відповідно до стратегічних пріоритетів і потреб держави [64].

Подальші кроки щодо реформування регіональної політики повинні бути ретельно адаптовані до специфічних потреб і прагнень кожного окремого регіону. Політика регіонального розвитку повинна враховувати типологію регіонів і забезпечувати підтримку та шлях до ефективного поєднання підходів до регіонального розвитку. Це повинно включати підходи направлені на розвиток «плюсів зростання» і також на стимулювання розвитку периферійних територій. Слід працювати над зменшенням відмінностей і усуненні причин, які можуть уповільнювати потенціал розвитку як депресивних так і сталих регіонів, забезпечуючи при цьому рівні можливості для їх зростання.

Україна повинна продовжувати користуватися перевагами Макрорегіональні стратегії ЄС для Дунайського регіону для отримання досвіду у впровадженні політики згуртованості ЄС та спільних практик управління, зокрема з питань, пов'язаних з програмуванням, надійним

фінансовим управлінням, підбором продуктів і укладенням контрактів [5, с. 120].

Національна регіональна політика повинна формувати самодостатні і сильні регіони, кожен з яких повинен мати свою специфіку. В цьому контексті держава повинна створити і забезпечити всі необхідні умови для територіального розвитку, в тому числі фінансові, організаційні, нормативно-правові.

Серед основних напрямків подальшої децентралізації влади необхідної для відновлення та процвітання регіонів та їх подальшого розвитку потребує по-перше це вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема, щодо розроблення засад державної регіональної політики в умовах воєнного часу та політики відновлення регіонів і територій. Певні кроки в цьому руслі зроблені до прикладу були визначені в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 р. Також на всіх рівнях влади розробляються плани відновлення, які на завершальному етапі затверджуються Кабінетом Міністрів України як загальний План відновлення та розвитку регіонів.

Український дослідник, кандидат політичних наук Качмарівський Є. вважає, що центральна влада повина впливати на регіони диференційовано, залежно від конкретних умов в кожному регіоні. Врядування у регіонах має залишатися централізованим до того моменту, поки не буде повністю відновлено роботу публічних органів влади, а також вирішено ключові соціальні, гуманітарні, фінансові питання у територіальних громадах. Під час дії воєнного стану пріоритети зміщуються: замість конкуренції між регіонами, що була властива мирному часові, повинна бути співпраця і взаємодопомога, що сприятимуть відновленню і зміцненню держави [17, с. 53].

Білик Р., Варналій З. зазначають: «головним завданням регіональної політики має стати досягнення балансу між її інтересами та інтересами її регіонів. Ключовим завданням регіональної політики є розроблення напрямів і механізмів передачі частини повноважень на нижчий рівень управління спираючись на демократичні цінності та виходячи з положень Конституції України». На думку дослідників, держава залишається головним координатором інтересів усіх рівнів «...гармонізуюча роль держави особливо має активізуватися в точках зіткнення інтересів: між людиною і громадою, між громадою і регіональною владою, між регіональною владою і державною владою тощо» [11, с. 456].

Через війну в Україні з'явилися нові виклики для регіонального розвитку, на які потрібно реагувати. Саме тому велася активна робота з оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, зокрема була зорієнтована увага на безпекових і соціально-економічних умовах для продовження реформи децентралізації, розвиток інституційної та фінансової спроможності громад і регіонів, розбудова багаторівневого врядування та створення системи координації секторальної та державної регіональних політик; підвищення прозорості та ефективності публічного інвестування, удосконалення фінансових інструментів стимулювання регіональним розвитком.

Нині в нашій країні відсутня правова база для досягнення цілей передбачених статтями 174-175 Угоди про функціонування ЄС. Йдеться мова про підтримку сільських територій, віддалених і рідко населених територій та індустріальних зон. В нашій державі відсутній фонд, подібний до European Social Fund + Державний фонд регіонального розвитку на даний час направлений на інші цілі. Ще одним аспектом є інституційна структура. В цьому питанні Єврокомісія наголошує на необхідності координації між державними, регіональними і місцевими органами влади задля більш

ефективного управління коштами Європейських структурних фондів. Україна провела низку кроків щодо євроінтеграційних процесів, але регулятивні та інституційні рамки регіонального розвитку лише частково відповідають вимогам ЄС [47].

За останні роки зроблено чимало кроків направлених на зближення регіональної політики ЄС і України, зокрема:

1. Проведено основні етапи децентралізації, замінюючи систему управління на багаторівневу систему управління та багаторівневу модель з нахилом на ендогенний розвиток територій та перерозподіл повноважень влади.
2. Проведено синхронізацію стратегічних й галузевих документів з питань регіонального розвитку на загальному, регіональному, місцевому рівнях.
3. В Державній стратегії регіонального розвитку України виділено функціональні типи територій за аналогією з європейською практикою [17, с. 53].

Вдала реформа децентралізації розширила компетенцію і спроможності громад, але залишаються певні проблеми з практичного забезпечення і реалізації виконання законодавства, багаторівневого врядування, моніторингу, оцінки тощо [47].

Сфера управління регіональним розвитком зазнала суттєвих змін після введення воєнного стану 24 лютого 2022 року. В цих умовах зростає необхідність оптимізації процесів управління регіонами. Виникає багато потреб, пов'язаних із раціональним використанням соціально-економічного потенціалу регіонів. В цій ситуації необхідно визначити пріоритетні напрямки удосконалення публічного управління регіонами, визначити пріоритетні орієнтири розвитку держави та врахувати перспективи повоєнного стану. Також обов'язком буде врахування застосування іноземного досвіду управління регіональним розвитком, вибираючи досвід країн, які успішно подолали наслідки війни і продовжують розвиватися [41, с. 278].

3.1 Основні напрямки реформування вітчизняної регіональної політики.

Євроінтеграційні прогалини України проявляються відсутністю якісного інституційного забезпечення. Механізми планування в Україні функціонують у вигляді стратегічних програм розвитку регіонів.

Держава потребує удосконалення механізму перерозподілу фінансів для допомоги менш розвинутим регіонам [48, с. 114].

Пріоритетні напрямки формування регіональної політики повинні спрямовуватися на створення нової ефективної системи управління різними секторами за участю місцевих та регіональних органів. Реформа бюджетної та податкової системи та удосконалення практики територіального планування. Комплексний аналіз стану економічного розвитку регіонів з урахуванням їх територіальний потенціалу [37, с. 112].

Одним із напрямів реформування регіональної політики є оновлення системи стратегічного планування регіонального розвитку України з метою забезпечення сталого та збалансованого розвитку регіонів шляхом ефективного використання їх внутрішніх потенціалів, зменшення міжрегіональних диспропорцій і підвищення конкурентоспроможності регіонів й якості життя населення на базі узагальнення загальнонаціональних, регіональних, місцевих інтересів широкого партнерства влади, бізнесу, громадськості. Концептуальна модель оновлення стратегічного планування регіонального розвитку повинна включати такі основні компоненти:

1. Методологічний компонент направлений на впровадження сучасних методів, підходів, інструментів стратегування.
2. Нормативно-правовий й інституційний, який передбачає вдосконалення законодавчої бази стратегічного планування, чіткий розподіл повноважень та встановлення механізму координації діяльності органів влади усіх рівнів,

розбудова мережі агенцій регіонального розвитку та створення інституційних платформ для налагодження діалогу між стейкхолдерами.

3. Аналітико-інформаційний компонент, який включає вдосконалення системи збору, обробки, поширення і використання адміністративної та статистичної інформації, необхідної для обговорення стратегічних рішень; розвиток регіональної системи моніторингу стратегій і програм.
4. Ресурсний компонент, що включає механізм фінансового забезпечення реалізації стратегій регіонального розвитку на основі поєднання коштів державних і місцевих бюджетів, приватних інвестицій, кредитних і грантових ресурсів із застосуванням інструментів програмно-цільового фінансування, проектного фінансування тощо.
5. Освітній компонент, який включає розроблення та реалізацію навчальних програм для посадових осіб державних органів влади, щоб підвищити рівень кваліфікації у сфері стратегічного планування із застосуванням сучасних освітніх технологій.
6. Комунікаційний компонент який направлений на налагодження постійного діалогу і співпраці між ключовими суб'єктами стратегічного планування. Створення комунікаційних майданчиків для обговорення стратегічних ініціатив. Підвищення прозорості та підзвітності влади. Інформування громадськості про цілі та результати впровадження стратегій через наявні джерела.

Ефективність реалізації цієї моделі вимагає вжиття комплексу заходів на всіх рівнях. Доцільним є також ухвалення закону про стратегічне планування регіонального розвитку, який би чітко визначив ключові поняття, принципи, повноваження суб'єктів планування, порядок розробки, моніторингу. Крім того необхідно суттєво вдосконалити методологію стратегічного планування. Існує необхідність затвердити на національному рівні єдину

методику розроблення стратегій регіонального розвитку і обов'язковий табель їх структурних елементів.

Модернізації також потребує в стратегічному плануванні регіонального розвитку перебудова інституційної архітектури відповідно до нових викликів і завдань в умовах децентралізації влади. Чинна система інституційного забезпечення стратегічного планування неповною мірою відповідає принципам багаторівневого врядування і характеризується чітким розподілом повноважень між різними рівнями управління їх слабкою координацією діяльності органів влади. Тому реконфігурація інституційної архітектури має передбачати певні зміни та інновації.

По-перше законодавче розмежування і чітке визначення функцій та повноважень у сфері стратегічного планування регіонального розвитку для органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. На регіональному рівні основна роль належить обласним державним адміністраціям та обласним радам, які відповідають за розроблення, затвердження, виконання регіональних стратегій регіонального розвитку, а також програм і проектів спрямовані на їх реалізацію.

По-друге, ключовою умовою підвищення якості та легітимності стратегічних рішень є забезпечення повноцінної участі всіх зацікавлених сторін. Для цього потрібно передбачити чіткі процедури та інституційні форми співробітництва стейкхолдерів на кожному етапі стратегічного планування. Доцільним є створення на регіональному рівні колегіальних органів, наприклад: Рада регіонального розвитку в яку б входили представники облдержадміністрацій, наукових установ, громадських організацій, які б виконували функції стратегічного планування і координацію регіональним розвитком в межах своїх повноважень.

По-третє, наявність професійних інституційних, які здійснюють інформаційно-аналітичний та організаційний супровід цього процесу.

Головну роль в цьому контексті мають відігравати агенції регіонального розвитку. Зокрема мають бути реалізовані заходи щодо надання агенціям методологічної підтримки і консультативного супроводу їх діяльності з боку Мінрегіону, налагодження плідної співпраці між Агенціями регіонального розвитку різних регіонів та їх професійними асоціаціями на національному рівні, запровадження обов'язкової процедури погодження проектів регіональних стратегій регіонального розвитку.

Розбудова мережі недержавних суб'єктів регіонального розвитку (науково-дослідних установ, аналітичних центрів, приватних консультативних фірм) які б давали професійні послуги у сфері стратегічного планування та проектного менеджменту. Для цього необхідно запровадити прозорі конкурси, процедури залучення зовнішніх експертів до розробки стратегій і програм регіонального розвитку, налагодження механізму соціального замовлення на відповідні послуги. Внести зміни до бюджетного законодавства з метою створення сприятливих умов фінансування.

По-четверте, наявність професійних і мотивованих кадрів у органах публічного влади та неурядових організацій. Це у свою чергу потребує запровадження багаторівневої системи підготовки і перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників з питань стратегічного планування та управління регіональним розвитком із застосуванням сучасних освітніх технологій та кращих зарубіжних практик стратегічного менеджменту [42, с. 142].

В цьому напрямку також важливо підкреслити один негативний чинник, який впливає на формування і реалізацію регіональної політики – корупція. Боротьба з корупцією є необхідною для забезпечення стійкого і збалансованого розвитку регіонів. Тому що корупція знижує ефективність регіонального управління так і державного загалом й призводить до нераціонального використання ресурсів та державних коштів, що призводить

до неправомірних дій, наприклад при укладанні контрактів, недобросовісне використання коштів, зумовлює підвищення вартості проєктів, що у свою чергу знижує якості реалізованих програм. Ще одним негативним наслідком корупції зарахувати зменшення довіри населення до державних інституцій. Недовіра до влади зазвичай призводить до політичної нестабільності та соціальних протестів. Тому важливо забезпечити чесний розподіл ресурсів і коштів між регіонами.

Одним із напрямків боротьби з корупцією на регіональному рівні це гарантування та підвищення прозорості та підзвітності. Тут доцільним є подальший розвиток електронного урядування, що нарощує прозорість та доступність інформації, а використання цифрових платформ, таких як держпортали, сприяє більшій відкритості державних даних і ускладнює приховування корупційних схем [10, с. 48].

Невід'ємною частиною модернізації системи стратегічного планування регіонального розвитку є впровадження принципу широкого залучення громадськості до процесів розробки, ухвалення, моніторингу реалізації стратегічних рішень. Партисипативне планування передбачає безпосередню участь громадян на всіх етапах стратегічного планування. Завдяки цьому забезпечується краще врахування потреб й інтересів різних соціальних груп, підвищення якості та легітимності прийняття рішень формується відчуття причетності і співвідповідальності громадян за розвиток свої територій [2, с. 49].

Одним із напрямів модернізації організаційно-правового механізму публічного управління регіональним розвитком є посилення ролі субрегіонального рівня врядування та розширення повноважень територіальних громад. Зарубіжний досвід каже, що в країнах із розвиненою системою багаторівневого управління субрегіональний рівень відіграє

ключову роль у забезпеченні ефективності взаємодії між центральними органами влади, регіональними і місцевим самоврядуванням.

Проблемою нормативно-правового забезпечення регіонального розвитку в Україні є недостатня узгодженість між різними законодавчими актами, що регулюють діяльність суб'єктів публічного управління в цій сфері. Попри основні закони «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року №2389-IX, «Про засади державної регіональної політики» тощо в національному законодавстві нині зберігаються певні прогалини та колізії. Зокрема на сьогодні відсутній єдиний законодавчий акт, який би комплексно визначав повноваження та відповідальність органів державної влади і місцевого самоврядування щодо формування та реалізації регіональної політики. Але ці питання регулюються численими галузевими законами, що призводить до фрагментації та розпорошення управлінських функцій. Тому актуальний напрямок удосконалення нормативно-правової бази регіонального розвитку є систематизація і кодифікація відповідного законодавства.

Необхідно основити системи публічного управління регіональним розвитком в Україні, дотримуючись ключових засад розподілу повноважень – принципів субсидіарності та пропорційності. Адже субсидіарність передбачає передачу повноважень на нижчий рівень управління, який ефективно може їх виконувати, тоді як пропорційність вимагає забезпечення відповідності між масштабом завдань та наявними ресурсами і можливостями органів влади. Ці принципи дозволяють оптимізувати розподіл управлінських функцій та уникнути дублювання і надмірної концентрації повноважень, забезпечуючи доступність, якість публічних послуг [46, с. 147].

Удосконалюючи політику регіонального розвитку в умовах децентралізації повинна включати такі елементи:

1. Децентралізація: нові повноваження громадам, що сприятиме підвищенню автономії регіонів та ефективному регулюванню на локальні потреби, зокрема в умовах кризи і відновлення після бойових дій.
2. Відновлення критичної інфраструктури та житла. Для регіонів зруйнованих війною, необхідні комплексні плани відновлення інфраструктури. Потрібно розвивати інструменти публічно-приватного партнерства для залучення інвестицій.
3. Стабільність місцевих фінансів. Потреба у зміні податкової політики. Розробка фінансових механізмів фінансової допомоги регіонам, які зазнали руйнувань.
4. Залучення допомоги та інвестицій. Участь у міжнародних програмах фінансової підтримки та грантів дозволить залучити додаткові ресурси для реалізації проектів з відновлення регіонів.
5. Розробка нових підходів до управління ризиками та безпекою. Потрібно впроваджувати комплекс заходів з управління безпекою на регіональному рівні.
6. Підтримка соціальної згуртованості. Враховувати потреби внутрішньо переміщених осіб, ветеранів тощо.

Визначені напрями допоможуть підвищити стійкість регіонів до наслідків війни, покращити якість управління на місцях та сприяти стабілізації ситуації і їх зміцненню на шляху до європейської інтеграції [17, с. 53].

Ще одним із важливих напрямків оновлення у регіональній політиці є удосконалення механізму моніторингу і оцінювання результатів реалізації стратегій і програм. Результативний моніторинг дасть змогу відстежувати процес досягнення визначених цілей, виявити проблемні зони та відхилення від запланованих показників, аналізувати причини неефективності певних

інструментів політики, обґрунтувати необхідні коригування стратегічних і програмних документів. Дійсна система моніторингу і оцінювання має низку недоліків, серед яких формальний характер більшості процедур брак зв'язку між результатами моніторингу і ухваленням управлінських рішень, обмежене застосування сучасних методів оцінювання, недостатня прозорість та публічність. Для забезпечення інклюзивності та партисипативної інтегрованої системи моніторингу і оцінювання стратегічного планування регіональним розвитком необхідна відкритість та орієнтація на потреби основних стейкхолдерів. Варто передбачити можливість подання та розгляд альтернативних оцінок ефективності регіональної політики з боку громадянського суспільства, експертів, бізнесу. Також доцільно регулярно оприлюднювати дані моніторингу і оцінювання та надавати відкритий доступ до них.

Важливим викликом у впровадженні інтегрованої системи моніторингу та оцінювання стратегічного планування регіональним розвитком є недостатність ресурсів [42, с. 142].

Рекомендації регіональної політики відновлення в умовах воєнного стану, яка спрямована на посилення спроможностей громад та ефективну координацію з центральною владою для забезпечення сталого розвитку і відбудови держави:

1. Систематизувати і усунути колізійні норми в правовому регулюванні.
2. Затвердити практику управління матеріальними і фінансовими ресурсами на державному, регіональному, місцевому рівні, щоб сприяти швидкому та ефективному відновленню держави, мінімізуючи ризи нерационального використання ресурсів.
3. Активно залучати Агенції регіонального розвитку, громадські організації тощо до реалізації державної регіональної політики.

4. Посилення співпраці між регіональними і державними установами, представниками бізнесу, а також створення фондів для фінансової та економічної допомоги. У цьому плані варто активно використовувати програми співпраці з міжнародними організаціями для розвитку регіонів [31, с. 22].

Інноваційні підходи до регіонального розвитку повинні реалізовуватися за такими напрямками:

1. Мотивація регіонів до самостійного розвитку. Диверсифікація економічної активності і виявлення та використання прихованих потенціалів для зростання.
2. Подолання патерналістських настроїв та зменшення залежності регіонів від дотацій та субвенцій.
3. Використання каталізаторів та мультиплікаторів для стимулювання регіонального розвитку.

Для реалізації нової якісної регіональної політики є забезпечення системних зокрема економічних реформ, які повинні бути направлені на економічне зростання, вирішення актуальних проблем соціально-економічного розвитку територій та підвищити добробут населення. Для цього потрібно активно використовувати внутрішній ресурсний потенціал на місцях і запровадити інноваційні підходи до державного управління регіональним розвитком. Сталий розвиток стає реальним за умови ефективного застосування інструментів стратегічного планування в управлінні територіями. В процесі управління і розвитку важливо реалізовувати заходи стратегічного планування і здійснювати контроль за досягненням встановлених цілей, одночасно проводити аналіз уже виконаних заходів.

Управління сталим розвитком регіону, в умовах економічних і соціальних обмежень та необхідності раціонального використання ресурсів, потребує, перш за все, ефективної взаємодії між державними органами влади,

суб'єктами господарювання, громадськістю і самою територіальною громадою [32, с. 138].

3.2 Перспективи впровадження досвіду державної регіональної політики інших країн в Україні.

Аналізуючи ефективність реалізації регіональної політики Європейського Союзу можна виокремити найбільш визначальні проблемні питання у даній сфері, які є також актуальними для сучасної України.

По-перше, пріоритетним у Європейській регіональній політиці є об'єктивний, а «не політичний» підхід щодо залучення та розподілу ресурсів. Інвестування в регіони повинно передбачати зрозумілість, прозорість, обґрунтованість.

По-друге, прозорість реалізації стратегій і програм регіональної політики, що виступає складовою ефективного управління у XXI столітті.

По-третє – оцінка і моніторинг дій, як невід'ємна складова регіональної політики ЄС, направлена на демонстрування створення цінностей для вкладників (спонсорів) і платників податків.

По-четверте, питання належної обґрунтованості регіональних програм.

По-п'яте, в ЄС існує реальна залежність регіональної політики від грантів та різноманітних форм підтримки. Сучасна політика ЄС направлена на збільшення обсягів допомоги, яку потрібно повертати, намагаючись таким чином підвищити рівень наявних місцевих ресурсів та створити додаткові стимули, щоб забезпечити ефективність з боку країн-учасниць та розширення можливостей банків та сектору фінансових послуг.

По-шосте – наявність у Європейському Союзі чітко виокремленої основи правової і правил, які регулюють впровадження Європейських регіональних стратегій.

По-сьоме, Європейська регіональна політика спрямована на зміцнення прав власності місцевих громад. Органи місцевого управління за власний рахунок або держави чи приватних покривають 15% до 50% витрат на реалізацію Європейських проектів на їх територіях [5, с. 120].

Великий досвід нової регіональної політики ЄС можна творчо переосмислити і застосувати у умовах України.

1. У Великій Британії проводиться політика, яка спрямована на широку дискусію щодо переваг і недоліків виходу з країни окремих частин (Уельсу, Шотландії) та розширення представництва національних партій у парламенті країни. В цьому плані для України найбільш цінним є досвід вирішення конфліктів між центром і регіонами.
2. Економічне зближення розвинутих та менш розвинутих регіонів. Загалом у ЄС територіально-економічні диспропорції розглядаються з точки зору відмінностей у рівнях розвитку як окремих країн так і регіонів кожних із країн. В Україні досвід ЄС з фінансування регіональних програм і проектів є більш цінними для удосконалення діяльності Державного фонду регіонального розвитку
3. Розвиток регулювання проблемних територій та міських агломерацій.
Для України досвід реалізації програми URBAN особливо важливий у плані «розвантаження» Київської міської агломерації.
4. Підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості. В умовах глобалізації конкуренція все більше відбувається між регіонами, тому успішні регіональні економіки ЄС стали успішними гравцями в глобальних виробничих мережах [25, с. 15].

Затонацька Т. зазначає базисний принцип ефективної інвестиційної політики: «використання інвестицій як чинника галузево-структурних змін та забезпечити на рахунок цього зміцнення конкурентоспроможності регіональної економічної системи застосовуючи інвестиції в якості

провідного ресурсу із реалізації стратегій і програм регіонального розвитку». Ці аспекти мають бути враховані під час формування і реалізації інвестиційної регіональної політики. Збільшення обсяг інвестицій це позитивна і амбітна мета, але не завжди владним структурам вдається гарантувати економічну безпеку інвестицій.

Міжнародний досвід свідчить, що держава може впливати на обсяг і структуру інвестицій і одним із варіантів є протекціонізм (економічна політика держави, спрямована на підтримку та захист національного виробника від іноземної конкуренції на зовнішньому та внутрішньому ринках). Однак регламентування з боку держави умов підприємництва, диференціація умов грошово-валютної політики, підвищення рівня фіскалізації завжди давали позитивні результати і навіть сприяли кризовим явищам, наприклад: Португалія, Іспанія та інші.

Інший варіант – це державно-приватне партнерство, в якому держава швидко, ефективно, якісно перерозподіляє інвестиційні ресурси між територіями. Також важливо підкреслити, що тісну залежність місцевого економічного розвитку від активного державного втручання, наприклад досвід земель Німеччини, де діє цілий спектр програм бюджетного фінансового, фінансово-ресурсної підтримки місцевого малого бізнесу. У Франції створене відповідне міністерство з питань наукових досліджень та технологій, що координує діяльність із підтримки ініціатив. Також ця структура займається дослідженням місцевих ринків і локальних активностей в частині досліджень і розробок. Австрії провідний принцип державної політики нарощування обсягів інвестицій є свобода і максимальний лібералізм в частині вкладання коштів. Обмежене лише нормативно-правовими актами, які встановлюють певні обмеження.

Отож в умовах політико-економічної нестабільності, війни інструментарій регіональної інвестиційної політики ставить під питання проблему економічної безпеки [6, с. 25].

У створенні подібних моделей здійснення регіональної політики ЄС, досвід вказує на наявність певних умов і факторів, що підтверджують їх успіх у відповідних країнах. Серед них доцільно виділити наступне – умова для ведення будь-якого механізму перерозподілу, яка дає можливість спрямувати кошти на розвиток менш розвинутих регіонів є наявність пакту про солідарність між більш забезпеченими і менш забезпеченим регіонами. Особливе значення має чіткий розподіл відповідальності для забезпечення ефективної регіональної політики. Механізм розмежування ролей організації або групи організацій, особливо на етапах створення і реалізації планів у вигляді інструкцій, що розробляються вищими рівнями влади з регламентацією дій. Також важливе місце в загальній системі управління мають граничну звітність щодо використання вкладених коштів. Правомірно використовувати гнучкий інструмент, всередині якого доцільно розробляти програму у регіонах зі своїми специфічними особливостями, задовольняючи при цьому як загальнонаціональні та регіональні пріоритети. Слід підкреслити, що в українських реаліях на функціонування програмних механізмів у визначеній мірі впливають проблеми соціально-економічного розвитку, які носять масштабний характер. Проведення дослідження дає можливість стверджувати, що країни ЄС мають одну з найефективніших у світі моделей регіональної політики. Вони активно використовують наукові розробки у практиці регіонального розвитку, мають значний досвід ведення регіональної політики. Протягом останніх п'ятидесяти років у країнах ЄС суттєво вдосконалили важелі щодо підтримки депресивних та стимулювання регіонів з метою їх підвищення конкурентоспроможності.

Для регіональної політики ЄС характерним є посилення місцевої ініціативи, надання переваг регіональним інвестиціям в систему регіональних стимулів, зосередження уваги на капітальних вкладеннях і законності. Використання інструментів регіональної політики залежить також від потенціалу регіону, територіальних відмінностей, особливості регіональних проблем, ступеня децентралізації державного управління, рівня автономії регіонів.

Форми та принципи регіональної економічної політики ЄС неможливо механічно запозичити для їх реалізації в сучасних умовах в Україні. Це пов'язано із великим розривом у соціально-економічному розвитку країн і їх фінансових можливостях, традиціями у сфері регіональної політики, різними науковими підходами. Важливо для України використання досвіду регіональної політики тих країн, що пройшли перехідний етап в розвитку економіки і на межі XX-XXI ст. стали членами ЄС. Наприклад такою державою є Польща, саме її досвід у сфері регіональної політики свідчить про високу ефективність запровадження європейської моделі, але у цій країні суттєво спостерігаються відмінності між національною регіональною політикою та регіональною політикою ЄС і окремі стандарти. Всі інші ключові елементи: стратегічне планування, воєводські контракти, агенції регіонального розвитку, програми підтримки депресивних територій були значно модифіковані до потреб, умов, фінансових можливостей держави. [61, с.9].

Порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду щодо реалізації політики забезпечення регіонального розвитку.

Країни.	Політика «вимірювання розвитку».	Підтримка депресивних регіонів.
Німеччина.	Використовує перерозподіл державного бюджету на користь регіонів, які потребують розвитку у всіх сферах діяльності. Діє з 1990 року.	Реалізується шляхом підтримки бізнесу, відбудови інфраструктури, що є постраждалим від наслідків криз.
Україна.	Політика «вимірювання» до 2020 р. визначено лише на гуманітарному рівні. В Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року «вимірювання» планується проводити як формування згуртованості країни економічному, соціальному, екологічному, просторових вимірах з наголосом на малі міста.	Представлена в інвестиціях в інфраструктуру певної місцевості, фінансування малого бізнесу тощо. Удосконалення соціальної сфери, сприяння зайнятості населення та ін.
Франція.	Виражена у формі «теорії полюсів зростання», що полягає у пошуку нерівномірного розвитку чи відсталих у розвитку територій, які можуть	Існує окремою частиною регіонального розвитку і висвітлений у надані субсидій та

	мати негативний вплив на розвиток регіону. Діє з 1970 р.	преміюванні промисловості, особливостях податкових пільг.
--	--	---

Таблиця складена з посиланням на джерело [16, С 6].

Як свідчить досвід країн Європи, застосування партисипативного підходу в стратегічному плануванні регіонального та місцевого розвитку сприяє досягненню таких ключових цілей як соціальна інтеграція, згуртованість, довіра, інноваційність та креативність, мобілізація ресурсу громадян, ефективність прозорість врядування. До прикладу у Польщі, відповідно до законодавства регіональні органи влади і місцевого самоврядування зобов'язані проводити консультації з мешканцями, неурядовими органами та підприємствами щодо проектів стратегій розвитку гмін, повітів, воєводств. У Латвії передбачено активне залучення громадськості до розроблення та моніторингу реалізації стратегій регіонального розвитку. В Україні цей принцип закріплений у низці законодавчих актів, що регулюють питання стратегічного планування, якими передбачено проводити консультації з громадськістю під час підготовки проектів державних і регіональних стратегій, залучення стейкхолдерів до їх розробки і їх реалізації. В цей час аналіз практики стратегічного планування регіонального розвитку в Україні свідчить про низький рівень дотримання цих норм та недостатня участь громадськості в цих процесах. Тому для вирішення проблеми є потреба у реалізації комплексу заходів інституційного, організаційного, методичного характеру [42, с. 142].

Висновок до Розділу III

Отже, запровадження закордонного досвіду регіональної політики в Україні має значний потенціал для покращення розвитку регіонів, але потребує

адаптації до місцевих умов та врахування специфіки країни. Це є важливим кроком для модернізації України та забезпечення її сталого розвитку, проте успіх цієї ініціативи залежить від комплексного підходу, врахування особливостей та ефективної взаємодії всіх зацікавлених сторін. Реформування регіональної політики відбуваються у рамках загальнодержавної стратегії регіонального розвитку і спрямовані на створення умов сталого розвитку країни та підвищення рівня життя.

ВИСНОВОК.

У дипломній роботі досліджено регіональний розвиток України та зарубіжних держав. Отримані результати в процесі дослідження дають змогу сформулювати такі висновки.

Отже, державну регіональну політику можна визначити як комплекс заходів, які здійснюються державою для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів. Головною метою є створення відповідних умов для підвищення життя населення та забезпечення, як соціальної, так і економічної єдності, а також врахування особливостей кожного регіону. З часу проголошення незалежності у 1991 році регіональна політика пройшла свою складну ретроспективу, що відображається в устрої та підходах до управління регіонами. Загалом можна виділити два великих періоди: перехідний період з 1991 р. – 2000-ї роки – спроби створення ринкової економіки, децентралізації влади, але збереження значної ролі центральних органів влади і сучасний етап з 2014 року і по цей час – реформа місцевого самоврядування, децентралізація, створення об'єднаних територіальних громад та розробка стратегій регіонального розвитку.

Нормативно-правова база із регіонального розвитку приставлена різноманітними нормативно-правовими актами, до основних яких можна віднести: Закони України «Про засади державної регіональної політики» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, регіональні стратегії розвитку тощо. Отож, здійснюючи аналіз нормативно-правової бази забезпечення регіональної політики розвитку можна стверджувати, що в Україні існує правове поле для ефективного розвитку регіонів, але воно потребує систематизації та упорядкування, оскільки деякі питання ще досі залишаються не остаточно врегульованими. Тому що основним завданням

нормативно-правового забезпечення регіонального розвитку має бути створення сприятливих умов для розвитку регіонів та встановлення необхідного балансу між ними та забезпечення демократичних основ розвитку держави.

Головними суб'єктами державної регіональної політики виступають: Президент України, який здійснює загальне керівництво державною регіональною політикою, визначає її пріоритети; Верховна Рада України, яка приймає закони, які регулюють регіональний розвиток та затверджує державні стратегії регіонального розвитку; Кабінет Міністрів України, що розробляє та реалізує державну регіональну політику, забезпечує координацію діяльності центральних органів виконавчої влади у цій сфері; органи влади Автономної Республіки Крим, які здійснюють регіональну політику на території Криму у межах своїх повноважень; Центральні та місцеві органи виконавчої влади – беруть участь у розробці та реалізації регіональних програм, забезпечують виконання поставлених завдань; Агенції регіонального розвитку, які сприяють залученню інвестицій, реалізації проектів та інші. Система суб'єктів формування та реалізації регіональної політики є таки досить розгалуженою. Залежно від адміністративно-правового статусу цих суб'єктів, вони мають різний обсяг повноважень.

Розглядаючи європейський досвід ведення регіональної політики можна виділити такі особливості, які включають комплекс заходів, спрямований на збалансований розвиток регіонів, скорочення економічних і соціальних диспропорцій. До основних інструментів і принципів її здійснення можна віднести: розвиток транспортного співробітництва, фінансування регіональних проектів через Європейські структурні фонди, підтримка інновацій та конкурентоспроможності, забезпечення рівних можливостей для всіх регіонів. До основних документів європейської регіональної політики можна віднести: Римський договір 1957 р., Єдиний європейський акт 1986 р.,

Хартія регіоналізму 1988 р., Маастрихська угода 1992 р., Амстердамський договір 1997 р. та Макрорегіональні стратегії тощо.

У Європі існують різні моделі регіонального управління, до прикладу у Франції модель регіонального управління приставлена плановим контрактом, де між різними органами влади існують плани регіонального розвитку, а саме у формі контрактної угоди, що є одним із засобів розподілу відповідальності за регіональне планування. Інша модель має назву «Спільна участь» у вирішенні задач, характерна для федеративних держав, де передбачено утворення окремої державної установи, яка координує заходи, як загальнодержавні, так і відповідного регіонального органу влади. Загалом можна сказати, що європейські моделі регіонального розвитку базуються на принципі збалансованого розвитку, солідарності, субсидіарності і спрямовані на зменшення диспропорцій між регіонами та їхнього соціально-економічного становища.

В цілому, європейський досвід свідчить, що успішна регіональна політика вимагає комплексного підходу, враховуючи регіональні особливості та ефективного використання ресурсів для її здійснення.

Моделі країн світу з регіонального розвитку описують різні підходи до організації та управління територіями, що включають політичні, економічні, соціальні аспекти. Ці моделі можуть включати як універсальні підходи, так і адаптувати до специфіки окремих регіонів.

Враховуючи існуючі на сьогоднішній день проблеми та можливі ризики децентралізованих змін у регіонах України в умовах воєнного стану пропонуємо такі напрями удосконалення регіональної політики:

1. Впровадження дієвих антикорупційних заходів.
2. Зміни вітчизняної нормативно-правової бази відповідно до вимог ЄС.
3. Модернізація інституційної архітектури відповідно до нових викликів і завдань в нинішніх умовах.

4. Підвищення рівня правової культури та його активне залучення до вирішення питань з регіонального розвитку.

Переконані, що комплексне і системне впровадження вказаних напрямків дасть змогу успішно завершити процеси пов'язані з децентралізацією влади, забезпечить раціональне використання ресурсів, покращить якість публічних послуг та забезпечить збалансований розвиток регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Акійна О. В., Панченко А. Г. Формування регіональної політики України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №7. с 7. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.32 (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
2. Астохов І. В., Кравець А. Ю. Регіональна політика України: проблеми та перспективи. *Політичні питання та процеси*. 2023. вип. 4. С. 44-51.
3. Безена І. Історичні постулати становлення і розвитку регіонального адміністративно-територіального поділу України (1991-2022) *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Публічне управління та адміністрування*. 2022. №1. С. 6-13. DOI: <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08. 07. 2010. №2456 – VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
5. Буряк О. Застосування досвіду європейських процесів демократизації при адміністративно-територіальній модернізації регіонів України. Всеукраїнська наукова конференція: тези доп. 10 грудня 2021, м. Мелітополь / редкол.: Доцій О. С. 118-121.
6. Бойко Р. В. Можливості імплементації світового досвіду реалізації механізмів державної інвестиційної політики на регіональному рівні. *Економіка*. 2024. вип 88. с 13.
7. Боняк В. О. Конституційне регулювання децентралізації влади в Республіці Італія. *Регіональна політика ЄС: концепції, напрями, значення для України*. Міжнар. наукт. – практ., м. Харків. 23.04. 2021 / Нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків. 2021. С. 25-30.
8. Беневська Л. Я., Сторонянська І. З. Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. *Територіальний розвиток та регіональна економіка. SOCIO-*

- ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE*. 2023
вип. 1 (159) С. 3-11 URL: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1>
(дата звернення 24. 04. 2025 р.).
9. Вознюк К. І. Особливості регіональної політики і розвинутих країнах. 2020. С. 328-331 URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7284/1/zbirnyk_tez_20-22_05_20-79.pdf (дата звернення 27. 06. 2025 р.)
10. Воловенко В. І., Кононенко В. В. Механізми запобігання корупції при реалізації регіональної політики. Розбудова доброчесності та комплаєнсу в Україні: виклики і перспективи Євроінтеграції: матеріали Всеукр. конф., м. Вінниця. 27. 03. 2025. / Він. держ. пед. ун-т. ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2025. С. 47-50.
11. Варналій З., Білик Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. 456 с.
12. Вінграновський А. М. Світовий досвід державного регулювання соціально-економічним розвитком регіонів і концептуальні засади регіональної політики України 2022. №3 С. 1-8 URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vinhranovskyi_Andrii/Svitovyi_dosvid_derzhanoho_rehuliuвання_sotsialno-ekonomichnoho_rozvytku_rehioniv/ (дата звернення 04.08.2025 р.)
13. Віткова В. С. Європейська регіональна політика: загальна характеристика, виклики та перспективи для України. Міжнародні та політичні дослідження. 2019. вип. 32. С. 38-56 DOI: <https://doi.org/10.18524/2304-1439.2019.32.173846> (дата звернення 04.08.2025 р.)
14. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні: теоретико-методичні проблеми *Український історичний журнал*. 2016. №2 с 454.

15. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. №5 с 6 URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf (дата звернення 27. 06. 2025 р.)
16. Голубінський О. І. Удосконалення механізму публічного управління щодо регіонального розвитку. *Філософія та управління*. 2025. №4 С. 1-9 DOI: [10.70651/3041-248X/2025.4.01](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.4.01) (дата звернення 27. 06. 2025 р.)
17. Глушнюк Д. С. Формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації. Луцьк, 2024. с 65.
18. Гринчук Ю. С., Коваль Н. В. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*, 2019. №5. С. 9-15. DOI: [10.32702/2306-6814.2019.5.9](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.9) (дата звернення 24.04. 2025 р.).
19. Гришко В. В., Шарий Г. І. Європейський досвід формування стратегій управління економічним розвитком регіону. *Економіка та Суспільство*. Економіка. 2024. вип. 64. С 8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-98> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
20. Дичанова А. Ю. Теоретико-методичні аспекти визначення сутності поняття «регіональна політика». *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 2018. №2. С. 6-12.
21. Державна регіональна політика URL: [Державна регіональна політика: ключові угоди, концепції та Закони. Частина 1. Коротка історія](#) (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
22. Договори ЄС URL: <https://guides.library.duke.edu/c.php?g=289729&p=1930960> (дата звернення 07.04. 2025 р.)
23. Долга В. С., Подлужна Н. О. Формування державної регіональної політики: досвід країн «Великої сімки». *Економіка закордонного досвіду*.

2021. №11. С. 49-58. DOI: [10.32983/2222-4459-2021-11-49-58](https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-49-58) (дата звернення 27.06. 2025 р.).
- 24.Європейська регіональна політика: навч. Посіб. / Крисоватий А та ін. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУМУ», 2020. с 238.
- 25.Захарченко В. І. Генеза та основні напрямки нової регіональної політики країн Європейського Союзу (в контексті досвіду для України). 2020. №1 С. 11-20. DOI: [10.15276/EJ.01.2020.2](https://doi.org/10.15276/EJ.01.2020.2) (дата звернення 27.06. 2025 р.)
- 26.Захарченко В. І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків. *Economic jurnal Odessa polytechnic university*. 2025. №1 (31). С. 17-31 DOI: [10.15276/EJ.01.2025.2](https://doi.org/10.15276/EJ.01.2025.2) (дата звернення 12. 08. 2025 р.)
- 27.Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів України. Теорія та практика. Ужгород: ТОВ «РІШК-У», 2019 с 188.
28. Конституція України від 28. 06. 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
- 29.Краснопольська Т. М. Регіональна політика України: *типи та інструменти*. НУ «ОЮА» *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 189-201.
- 30.Кононенко В. В., Кушко І. С. Державна регіональна політика і децентралізація в Україні в умовах дій правового режиму воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2025. №2. С. 310-322. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-310-322](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-310-322) (дата звернення 10.08.2025 р.).
- 31.Козир С. Децентралізація та регіональна політика відновлення України в умовах воєнного стану: проблеми та рекомендації. *Політичні науки*. 2025. №1 С. 15-26 DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.1.15-26> (дата звернення 27.06. 2025 р.)

32. Кондращенко О. В. Інноваційні підходи до методологій територіального планування в контексті сталого розвитку регіонів. *Комунальне господарство міст*. 2024. вип. 187. т. 6. С. 136-143.
33. Кулик Д. Є. Європейські підходи до розробки та втілення проектів просторового розвитку регіонів та територій. *Contemporary Transformations of Social Development New Challenges and Perspectives*. 2024. С. 32-38. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-06-2024-02-02> (дата звернення 04.08.2025 р.)
34. Конституція Італії URL: <https://web.archive.org/web/20160312103542/http://www.costituzionerepubblicaitaliana.jimdo.com/> (дата звернення 10.08.2025 р.)
35. Конституція Рومунії URL: <https://www.constitutia.ro/const.htm> (дата звернення 10.08.2025 р.)
36. Корнієвський С. В. Історична ретроспектива формування європейської регіональної політики регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування. Теорія та історія державного управління*. 2020. Вип. 4 (47). С. 23-32. URL: <file:///C:/Users/home/Downloads/444-Article%20Text-691-1-10-20210201.pdf> (дата звернення 10.08.2025 р.)
37. Лукашук Л. С. Нормативно-правове забезпечення публічних механізмів на регіональному рівні в умовах Євроінтеграції. *КЗВО «Дніпропетровська академія неперервної освіти»: «Public Administration and Regional Development»*. 2023. С. 108-126. DOI: [10.34132/pard2023.19.06](https://doi.org/10.34132/pard2023.19.06) (дата звернення 24.04. 2025 р.).
38. Ліба Н. С. Закордонний досвід реалізації регіональної політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. вип. 6. С. 56-58. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/14.pdf (дата звернення 07.04. 2025 р.)

- 39.Макрорегіональні стратегії Європейського Союзу URL: [Info regio - Макрорегіональні стратегії](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
- 40.Макрорегіональні стратегії ЄС URL: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/cultural-routes-and-regional-development/eu-macroregions#:~:text=The%20European%20Commission%20plays%20a,to%20guarantee%20the%20EU%20dimension.> (дата звернення 07.04. 2025 р.)
41. Медловська Н. В. Управління регіональним розвитком в умовах дій воєнного стану. *Теоретичні та практичні питання державотворення*. 2023. вип 29. С. 286-289.
42. Мосін А. В. Модернізація системи стратегічного планування регіонального розвитку в Україні в умовах повоєнного відновлення. *Державне управління*. 2025. №2. С. 137-144. DOI: [10.32839/2304-5809/2025-2-133-19](#) (дата звернення 27.06. 2025 р.)
43. Наумкіна С. М., Челак О. П. Регіон як істотна форма просторового розвитку. *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика*: матеріали третьої міжнар. наук.-прак. конф., м. Київ, 22-23 листоп. 2017. С.12-16.
44. Найвіддаленіші регіони ЄС URL: [Найвіддаленіші регіони ЄС | EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
45. Никифорсук Н. Регіональна політика Іспанії. Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: глобальні виклики : тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 26 квіт. 2024 р. С. 271-273.
46. Нурієв Е. Організаційно-правові механізми публічного управління регіональним розвитком. *Державне управління*. 2025. №2. С. 145-151. DOI: [10.32839/2304-5809/2025-2-133-5](#) (дата звернення 27.06. 2025 р.)

47. Особливості адаптації регіональної політики України URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23910/1/60-64.pdf> (дата звернення 27. 06. 2025 р.)
48. Попазогло А. С. Регіональна політика Української держави: специфіка та сучасні виклики. *Регіональні студії*. 2023 №35. С. 113-116. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.35.18> (дата звернення 24.04.2025 р.).
49. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 04.03.2015. 156- VIII №39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
50. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова від 05. 08. 2020. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
51. Про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентіві України: Указ Президента України від 04. 03. 2021 р. №73/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2021#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
52. Про положення про Офіс Президента України: Указ Президента України від 15. 06. 2019. 436/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
53. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09. 04. 1999 року №586-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
54. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09. 07. 2022. №2389-IX URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
- 55.Пушкар А. О. Адаптація України до Європейських стандартів регіонального управління як перспектива суспільного розвитку: кваліф. робота бакалавра / наук. кер. Мішеніна Г. А: Сумський державний університет, 2021. С. 28-31.
- 56.Політика Шведського уряду щодо регіонального розвитку URL: <https://www.riksrevisionen.se/en/audits/audit-reports/2022/the-governments-regional-development-policy---a-weak-basis-for-effective-cohesive-government-action.html> (дата звернення 10.08.2025 р.)
- 57.Полякова Ю. В. Засади формування регіональної політики ЄС та пріоритети її імплементації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2018. вип. 30. С. 45-48 URL: [Nvkhdu_en_2018_30\(4\)_13.pdf](#) (дата звернення 10.08.2025 р.)
- 58.Проскурня О. М., Перерва П. І., Стогній А. В. Дослідження інструментів і програм Європейської регіональної політики. *Менеджмент і маркетинг як фактори розвитку бізнесу*. Міжнар. наук. - практ. конф. м. Київ, 17-19 квіт. 2024 р. / Нац. ун-т. Києво-Могилянська академія Київ, 2024. с. 158
- 59.Петров А. М. Європейський досвід щодо формування регіональної політики. *Вісник Дніпропетровського університету. Політологія*. 2017. С. 96-101. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/889/1301> (дата звернення 10.08.2025 р.)
- 60.Петрова М. Є., Токар Р. О., Перерва П. Г. Європейська регіональна політика. *Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток*. Матеріали: Міжнар. нак.-практ. Конф.. м. Суми, 23. Трав. 2024 р. / Сумський дер. ун-т. Суми, 2024. С 93-96.

61. Рудік Н. В. Правові засади забезпечення регіонального розвитку. *Київський часопис права*. 2023. №4. С. 7-12. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.1> (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
62. Регіональна політика ЄС URL: [Регіональна політика та інвестиції – дії ЄС | Європейський Союз](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
63. Робочий документ спеціалістів комісії. Звіт про Україну за 2024 рік URL: [1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en](#) (дата звернення 04.08.2025 р.)
64. Реформування управління публічними інвестиціями URL: <https://mindev.gov.ua/proiekty/reforma-upravlinnia-publichnymy-investytsihamy-pim> (дата звернення 04.08.2025 р.)
65. Сахман О. І. Реформування системи управління соціально-економічним розвитком в контексті регіональної політики підвищення якості життя громадян. Сталий розвиток економіки. 2024. №3. С. 217-222 DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-32> (дата звернення 27. 06. 2025 р.).
66. Стукало Н. В., Деркач М. І. Особливості формування політики регіонального розвитку Болгарії та Румунії. *Вісник Дніпровського університету. Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»* 2012. Вип. 5. С. 146-151 DOI: <http://dx.doi.org/10.15421/181322> (дата звернення 10.08.2025 р.)
67. Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону URL: [Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону | EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
68. Стратегія ЄС для регіону Балтійського моря URL: [Стратегія ЄС для регіону Балтійського моря | EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
69. Стратегія ЄС для Альпійського регіону URL: [Стратегія ЄС для альпійського регіону | EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)

70. Стратегія ЄС для Адріатичного та Іонічного регіону URL: [Стратегія ЄС для Адріатичного та Іонічного регіону | EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
71. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. с 372.
72. Тодорова О. Л., Лесик О. В. Агенція регіонального розвитку як складова інституційного забезпечення реалізації державної регіональної політики. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13-14. С. 72-78. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.13-14.72](#) (дата звернення 24. 04. 2025 р.).
73. Територіальні стратегії ЄС URL: [Regional policy - EUR-Lex](#) (дата звернення 07.04. 2025 р.)
74. Ткачов С. О. Регіональна політика ЄС. 2021 с. 55
75. Челак О. П. Регіональна політика як складова державної політик сучасник країн. *ДЗ «ТНПУ ім. К. Д. Ушинського» Академічні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 211-218.
76. Шевераєва В. Є. Італія як регіональна держава: досвід для України. *Наука державного будівництва та місцевого самоврядування на етапі модернізації української державності*. Наук. конф., м. Харків. 19. 05. 2017 / Нац. юр. ун-т. ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2017. С. 72-77.
77. Amelia Boncea Politică Regională a României. *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Inginerie*. 2020. Nr. 4 P. 69 URL: [11_Boncea_Amelia_ROMANIAN_REGIONAL_POLICY.pdf](#) (дата звернення 10.08.2025 р.)
78. Elizabeth Angell. Ingve Flo. Gro Marit Grimsrud. *RURAL AND REGIONAL POLICY OF NORWAY* Institutions, development features and current

instruments 2016. P. 5. URL: [Rapport 5-2016, Angell, Flo og Grimsrud.pdf](#)
(дата звернення 10.08.2025 р.)

79.Neil BRADFORD Canadian regional development policy: Flexible governance and adaptive implementation. *CANADIAN REGIONAL DEVELOPMENT POLICY: FLEXIBLE GOVERNANCE AND ADAPTIVE IMPLEMENTATION* OECD 2018 С. 12. URL: [канадська регіон пол.pdf](#)
(дата звернення 10.08.2025 р.)

80.Olaf Foss and Steinar Johansen Regional Policy in Norway and Sweden. A Comparative Analysis. 2000. P. 4 URL: [регіональна політика швеції та норвегії.pdf](#) (дата звернення 10.08.2025 р.)

ДОДАТКИ

Додаток Б

Етапи еволюції інструментів регіональної політики ЄС

Етап	Сутність
1	2
1957 – 1975 рр.	Спеціалізований інструментарій реалізації політики був відсутній. Розподіл фінансової підтримки в цей період здійснювався за рахунок Європейського соціального фонду, створеного у 1958 р., та Європейського фонду орієнтації і гарантій у сфері сільського господарства, створеного у 1962 р. Фінансова допомога розподілялася між державами-членами, які вже за власними критеріями спрямовували кошти на підтримку різних регіональних проєктів. Програмного характеру згладження диспропорцій регіонального розвитку не мало.
1975 – 1988 рр.	Перші заходи з програмної фінансової підтримки менш розвинених регіонів почали здійснюватися із заснуванням Європейського фонду регіонального розвитку у 1975 р. На ранній стадії основними напрямками фінансування фонду було інвестування в інфраструктуру та малі підприємства, які створюють не менше як 10 нових робочих місць. Спочатку фонд функціонував як компенсаційний механізм для країн-членів ЄС, а його кошти розподілялися між ними за квотним принципом на регіональні програми розвитку. Проте згодом, виявивши неефективність впливу такого механізму на динаміку регіональних диспропорцій, прийнято рішення про поступове відмовлення від квот країн у розподілі коштів. Спочатку виділено 5 % для перерозподілу без урахування квот на спільні програми розвитку, направи яких визначалися Радою міністрів. З 1984 р. ставилося питання про суттєве збільшення безквотної частки коштів фонду, яка б спрямовувалася у спільно визначені сфери. Проте через спротив більшості країн квоти були збережені з можливістю коригування їх частки. Розподіл отриманих коштів у межах країн усе ще відбувався на основі внутрішніх рішень. Обсяг фонду за цей період зріс з 4,8 % до 7,8 % бюджету ЄС.
1988 – 1993 рр.	Змінено підходи до проведення політики вирівнювання в напрямі концентрації зусиль на скорочення розривів у розвитку різних регіонів і диференційовану підтримку регіонального розвитку за визначеними на рівні співтовариства пріоритетами. Унаслідок такої реформи плани регіональної політики країн-членів підпорядковано загальним пріоритетним цілям, запроваджено програмний підхід, принцип компліментарності, координацію і поєднання різних інструментів регіонального розвитку, а ресурси структурних фондів в основному сконцентровані на найменш забезпечених регіонах ЄС. Частка структурних фондів у бюджеті ЄС зростає до 31 %. Структурні фонди почали здійснювати не проєктні, а програмне фінансування розвитку, яке планувалося на три-чотири роки. Для того щоб одержати фінансування зі структурних фондів країни, почали складати плани регіонального розвитку відповідно до цілей і пріоритетів фондів.
1993 – 1999 рр.	Після підписання і набуття чинності Маастрихтської угоди важливість питання соціально-економічного згуртування регіонів суттєво посилилась, у результаті чого прийнято рішення про створення нового інструменту посилення регіонів найбільш бідних країн – фонду згуртування (1993 р.). У 1994 р. введено в дію ще один структурний фонд – Фінансовий інструмент підтримки рибальства – для підтримки диверсифікації та підвищення конкурентоспроможності в секторі рибальства. Крім того, змінилися критерії та адміністративні процедури щодо відбору отримувачів допомоги зі структурних фондів, а також період планування.

Public Administration and Local Government, 2020, issue 4(47)

Рис. 1 [джерело: Корнієвський С. В.

Історична ретроспектива формування

1	2
2000 – 2006 рр.	На цей період встановлено три цілі: 1) розвиток структурно відсталих (слабких) регіонів; 2) підтримка соціально-економічної переорієнтації регіонів, які зазнали структурних труднощів; 3) адаптація та модернізація освіти, навчальних програм і проведення політики зайнятості в регіонах, які не підпадають під першу моту. Це обумовило зміни в підходах до розподілу фінансових ресурсів на визначені цілі. Крім того, з'явився перелік тематичних напрямів ініціатив спільнот, які можуть фінансуватися за рахунок коштів структурних фондів ЄС, до чотирьох: 1) транскордонне, транснаціональне і міжрегіональне співробітництво (INTERREG); 2) сталий розвиток міст і міських територій (URBAN); 3) розвиток сільських територій через ініціативи локальних груп (LEADER +); 4) протидія дискримінації на ринку праці (EQUAL). Частка витрачених коштів на фінансування цих ініціатив становила 5,35 % коштів структурних фондів
2007 – 2013 рр.	Трансформація інструментів регіональної політики в цей період стосувалася як цільових пріоритетів, так і інструментів їх реалізації: новими пріоритетами згуртування стали конвергенція, регіональна конкурентоспроможність і зайнятість, територіальне співробітництво; оновлено підходи до процесу планування і нові вимоги до фінансового управління, контролю та оцінювання проектів; визначено нові правила створення транскордонних органів управління для програм співробітництва
2014 – 2020 рр.	Для реалізації стратегії «Європа-2020: стратегія розумного, сталого та всеохопного зростання» затверджено фінансовий план на 2014 – 2020 рр., який передбачив оновлений механізм фінансового забезпечення регіональної політики. Так, для досягнення визначених трьох пріоритетів (розумна, стала та всеохопне зростання) передбачено використання понад 351 млрд євро із трьох основних інструментів – Фонду згуртування, Європейського фонду регіонального розвитку і Європейського соціального фонду

Рис. 1[джерело: Корнієвський С. В.

Історична ретроспектива формування

регіональної політики ЄС та регіонального

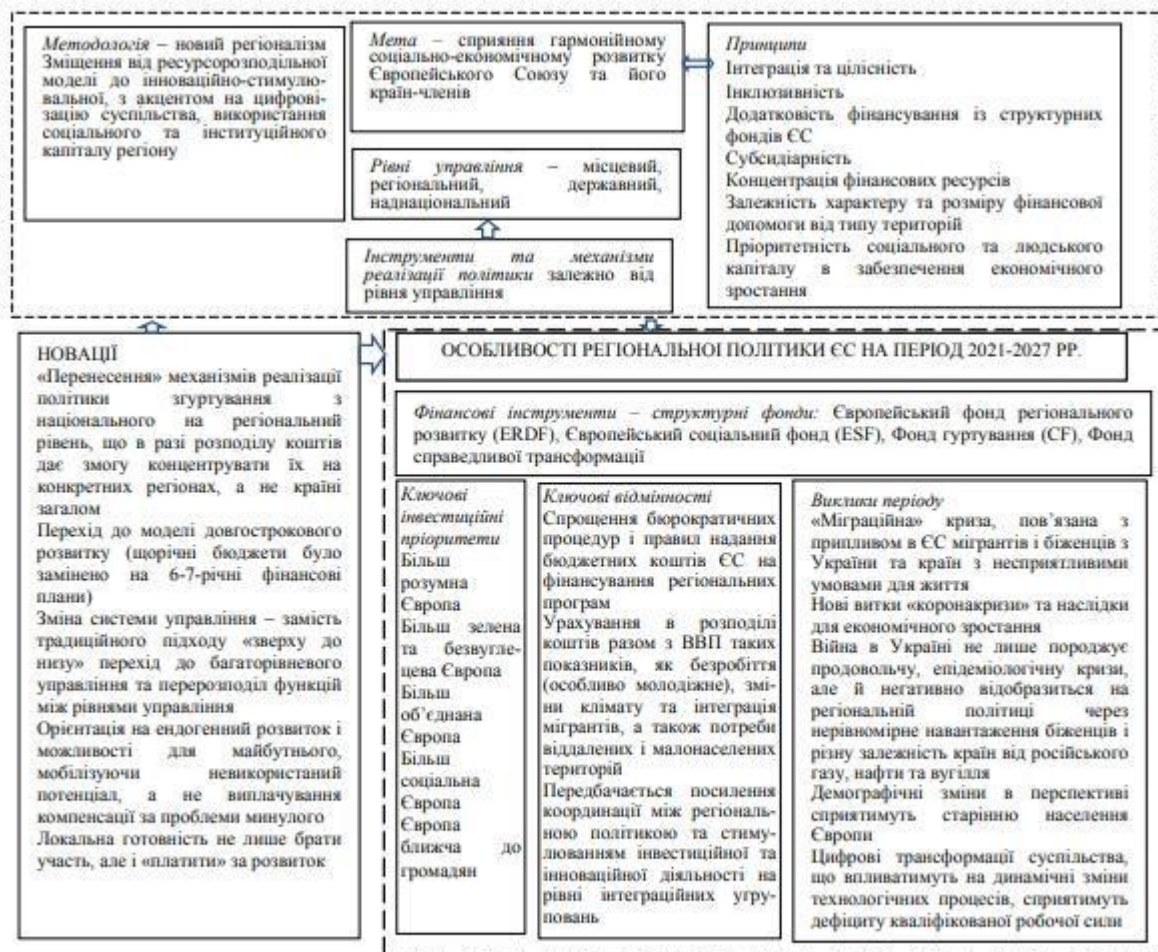

Рис. 2. Нові підходи до формування регіональної політики Європейського Союзу на період 2021-2027 рр.
Джерело: розробка авторів.

Додаток В

Таблиця 2. Інституційні зміни та напрями структурної перебудови системи охорони здоров'я України в умовах воєнного стану

Напрямок удосконалення	Короткий зміст напрямів
1. Розвиток фінансових механізмів регіонального розвитку	Удосконалення системи трансфертів і запровадження спеціальних фінансових механізмів для депресивних територій
2. Програмно-цільовий підхід у публічному управлінні	Реалізація державних цільових програм та проєктів, орієнтованих на територіальні особливості й інноваційний розвиток
3. Посилення міжрегіональної інтеграції	Стимулювання співпраці регіонів, створення агломерацій і полюсів економічного зростання
4. Підвищення управлінської автономії та децентралізація	Збільшення повноважень місцевого самоврядування та реформа фіскальної децентралізації
5. Адаптаційний підхід у регіональному управлінні	Впровадження механізмів гнучкого реагування на зміни у глобальному та внутрішньому середовищах
6. Цифровізація управління та публічних послуг	Розвиток цифрової інфраструктури, електронних послуг, цифрових документів, платформи «Дія» та інших технологій
7. Залучення громадськості та громадянського суспільства	Забезпечення участі громадськості через механізми державно-приватного партнерства, євро регіонів, кластерів та цифрових інструментів взаємодії
8. Стимулювання просторової та економічної трансформації територій	Відновлення інфраструктури та економіки територій, зокрема постраждалих від конфліктів, підтримка сільських і гірських громад
9. Розвиток інвестиційної привабливості регіонів	Диверсифікація економіки, залучення міжнародних інвестицій, розвиток територій з економічними проблемами
10. Розвиток макрорегіональних стратегій	Інтеграція стратегічних пріоритетів Дунайського регіону та узбережних територій, розвиток внутрішнього водного транспорту

Джерело: власна розробка автора.

Рис. 1 джерело: [Голубіцький О. І. Удосконалення механізму забезпечення публічного управління щодо регіонального розвитку]

Переваги від застосування європейських моделей регіонального управління в Україні

Польща	Німеччина	Франція
Використання як прикладу наявної розвинутої нормативно-правової бази. Імплементация нормативно-правових актів до вітчизняного законодавства	Варто взяти за приклад методи територіального управління: земля, округ, район і місто в ранзі району, із законодавчим визначенням економічної та політичної сутності кожної територіальної одиниці.	Варто взяти за приклад високий рівень координації між різними учасниками інноваційної системи, активну взаємодію у триаді регіон-бізнес-громада.
Варто взяти за приклад тісну взаємодію ЗВО з промисловими підприємствами, урядом, що дає можливість дієвої інтеграції науки і практики	В країні високо розвинуті: машинобудування, телекомунікації, автоматизація та робототехніка, металургія, медицина, спорт. Варто взяти за приклад модель державної підтримки цих підприємств.	Варто впроваджувати розвинуту систему пільг для інноваційних підприємств, у відповідності до регіону в якому відкривається підприємство, а також сфери діяльності
Адаптація до економічних змін в умовах кризових явищ, побудова антикризової стратегії	Захист інтелектуальної власності та підтримка розвитку висококваліфікованого людського капіталу. Варто в Україні посилити нагляд за інтелектуальною власністю, зменшувати рівень безробіття та міграції за рахунок відкриття нових МСП.	Надання державних грантів на дослідження і розробки в галузі атомної енергетики, машинобудування, зеленої енергетики, оскільки Україна має забезпечувати свою енергетичну незалежність і збільшити рівень використання «зеленої» електроенергії
Впровадження кластерних стратегій інноваційного розвитку, які розповсюджені у Польщі	Поглиблення процесу впровадження стратегії Індустрія 4.0, а також поступовий перехід до стратегії Індустрія 5.0	Побудова, як у Франції сильних державних інститутів, як регулюють інноваційну систему країни. Забезпечення взаємозв'язку між державними та регіональними інституціями
Забезпечення високого рівня економічної безпеки країни	Екологічно орієнтований розвиток промисловості, що передбачає екологічний моніторинг, підвищення рівня обізнаності населення про екологічні ініціативи, забезпечення очищення територій та земель від забруднення військовими відходами	Удосконалення системи контролю центральною владою місцевих органів, поглиблення регіональної автономії, процесів децентралізації

Рис. 1[джерело Гришко В. В. Шарий Г. І. Європейський досвід формування стратегії управління економічним розвитком регіоном]

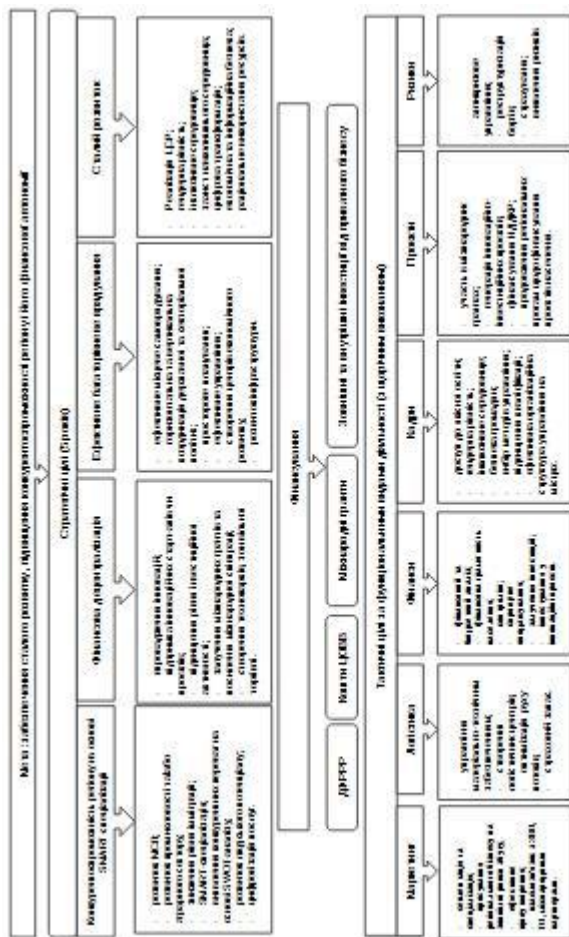

Рис. 3. Сравнительный анализ показателей качества работы по методу